

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра політології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр

на тему: **«АНТИУКРАЇНСЬКА НАЦИСТСЬКА ФАШИСТСЬКА
РИТОРИКА В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ РФ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності 052 Політологія,
Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Рошук Катерина Сергіївна

Керівник: Амельченко Наталія Анатоліївна

кандидат філософських наук, доцент

Рецензент _____

Магістерська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. АНТИУКРАЇНСЬКА РИТОРИКА РОСІЇ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ.....	11
1.1 Антиукраїнська риторика РФ як політика знищення української державності.....	11
1.2 Використання у владному дискурсі РФ термінів «нацизм», «фашизм» і «націоналізм».....	13
1.3 Український націоналізм як загроза для РФ.....	19
1.4 Ототожнення нацизму та націоналізму.....	23
1.5 Інформаційна війна та маніпуляції в російських ЗМІ.....	26
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ РФ.....	33
2.1. Дискурсивні підходи дослідження політики та ідеології. Види та класифікація методу дискурс-аналізу.....	33
2.2. Алгоритм дискурс-аналізу.....	39
2.3 Мета застосування методу дискурс-аналізу в дослідженні антиукраїнської риторики РФ.....	42
РОЗДІЛ 3. ДИСКУРС-АНАЛІЗ АНТИУКРАЇНСЬКИХ ЗАЯВ КЕРІВНИЦТВА РФ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	46
3.1 Стаття заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва «Чому безглузді контакти з нинішнім українським керівництвом», 11.10.2021... 	46
3.2 Промова президента РФ Володимира Путіна про оголошення початку спеціальної військової операції на Донбасі, 24.02.2022.....	51

3.3 Допис в Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва, 05.04.2022.....	55
3.4 Промова президента РФ Володимира Путіна на саміті ОДКБ про «розгул нацизму», 16.05.2022.....	56
3.5 Промова заступника міністра оборони РФ Олександра Фоміна перед учасниками науково-практичної конференції «Нацизм в Україні: погляд через призму спеціальної військової операції», 18.08.2023.....	58
3.6 Заява Президента РФ Володимира Путіна про те, що «чверть від загальної кількості жертв Голокосту було знищено нацистами та колаборантами на території України», 05.09.2023.....	59
3.7 Промова президента РФ Володимира Путіна на тему «Русофобія та неонацизм в Україні та в Прибалтиці», 05.09.2023.....	60
3.8 Допис в Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва про «день возз'єднання нових регіонів із Росією», 30.09.2023..	61
3.9 Промова міністра оборони РФ Сергія Шойгу на відкритті першого Міжнародного антифашистського конгресу, 18.10.23.....	62
3.10 Контент-аналіз антиукраїнських заяв керівництва РФ у війні проти України.....	66
РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ ФУНКЦІЇ ІДЕОЛОГЕМ «НАЦИЗМ» І «ФАШИЗМ» В АНТИУКРАЇНСЬКІЙ РИТОРИЦІ СУЧАСНОЇ ВЛАДИ РФ.....	
4.1 Легалізація агресії РФ проти України.....	69
4.2 Делегітимація української влади.....	72
4.3 Дискредитація української держави та політики на міжнародній арені.....	75

4.4 Формування солідарності російського суспільства навколо протидії Україні.....	77
4.5 Мобілізація російських військових та цивільних.....	80
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87
АНОТАЦІЯ.....	98

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

РФ – Російська Федерація

ДНР – т. з. Донецька народна республіка

ЛНР – т. з. Луганська народна республіка

ЛДНР – т. з. Луганська та Донецька народна республіка

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ОУН – Організація українських націоналістів

УПА – Українська Повстанська Армія

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

США – Сполучені Штати Америки

СВО – спеціальна військова операція

ЗМІ – засіб масової інформації

КДА – критичний дискурс-аналіз

ВСТУП

Шляхом використання емоційно заряджених слів, фігур мовлення: тропів (троп – мовностилістичний зворот, що виникає у використанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні)¹, наприклад, яскравих метафор та метонімії (метонімія – троп, у якому значення слова переноситься з певного явища чи предмета на інші за суміжністю просторового, часового чи атрибутивного типу)², політичні лідери можуть створювати сприятливу атмосферу для реалізації своїх ідей та переконань. Наприклад, використання слів і метафор, що акцентують на загрозі або обіцянках досягнення благополуччя, може спонукати аудиторію приймати становище, співпрацювати або підтримувати політичну партію або лідера. Політики або їхні радники та іміджмейкери, якщо й використовують наукові концепти або довідки політичних аналітиків, більше звертають увагу на форму висловлювань, а не на їхній понятійний зміст. Загалом вони і не знають, і не використовують науковий дискурс, а часто його перекручують для досягнення політичних цілей. Політична риторика якраз і є комунікативною стратегією, що ґрунтується на яскравій і емоційно навантаженій формі висловлювання, яка приховує зміст прагнень, інтересів і переконань самих політиків. Ця стратегія притаманна вже політикам Давньої Греції і присутня й сьогодні в інших стратегіях політичної боротьби та комунікації.

Друга важлива стратегія – це використання спекуляцій та маніпуляцій. Політичні лідери можуть зміщувати увагу аудиторії на певні питання або створювати штучні конфлікти, щоб залучити увагу до своїх ідей та домінувати в дискусії. Вони можуть використовувати перекручену інформацію або недостовірні факти, щоб змінити думку аудиторії і заслужити її підтримку. Ці стратегії притаманні пропаганді та агітації, які активно застосовуються і в ліберально-демократичних країнах. Але і ці держави переходять до

¹ Троп // Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. — Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. — Т. 6: Т—Я. — С. 305-316.

² Метонімія // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ : ВЦ «Академія», 2007. — Т. 2 : М — Я. — С. 38-39.

інформаційної війни під час протистояння тим державам і урядам, які не дотримуються прав і свобод людини. Однак відсутність у цих країнах повного владного контролю над ЗМІ та існування приватних ЗМІ все ж сприяють певному плюралізму думок і критиці дій влади. У сучасній РФ офіційний дискурс влади стає єдиним легітимним джерелом продукування значень політичних подій та процесів, а також ідентичності політичних акторів при абсолютному контролі над ЗМІ. Тому саме офіційний дискурс має монополію на визначення ідентичностей суб'єктів міжнародної політики, насамперед України. Росія перейшла до інформаційної війни як третьої комунікативної стратегії ще до воєнної агресії проти України.³

Ядром цієї стратегії є конструювання у дискурсивних практиках РФ концепту України не просто як чужого (чужий може бути і незнайомим), але як ворога. Визнання українців і росіян як «братніх народів» в історичному та офіційному дискурсах РФ розкриває значення цього ворога – це всі, хто не приєднується до «руського миру» і прагне для України державності, суверенітету й територіальної цілісності. Тому стратегія «денацифікації» України насправді означає позбавлення її державності.

РФ використовує ідеологію нацизму та фашизму як легітимацію війни проти України. Конструюючи ідентичність українців, офіційний дискурс РФ насправді розділяє їх на справжніх і несправжніх: перші підтримують «руський мир», другі – виступають за європейський геополітичний вибір.⁴ Українцям, насамперед науковцям, журналістам тощо, необхідно постійно підважувати ці конструкти, розкривати їхній прихований зміст, знати стратегії та механізми інформаційної війни РФ проти України для того, щоб деконструювати антиукраїнську риторику.

Актуальність дослідження: Оголошуючи про вторгнення Росії в Україну, президент РФ Володимир Путін заявив, що однією з цілей військової агресії є «денацифікація» України. Він називав нинішнє керівництво країни

³ Путин назвал Украину исторически искусственным государством. Телеканал «Звезда».

⁴ Хроники российского нацизма. Депутат госдумы журавлев призывает убить 2 миллиона украинцев, 2022.

«неонацистами», звинувативши у «геноциді» жителів самопроголошених ДНР та ЛНР. Актуальність теми дослідження полягає у необхідності знати і розуміти інформаційну зброю сучасної влади РФ для того, щоб протистояти РФ.

Розпочавши збройну агресію в Україні у 2014-му році, яка переросла у повномасштабне вторгнення, РФ у риторичі щодо України використовує терміни «нацисти» та «фашисти» на адресу української влади та українців, не відрізняючи ці терміни від націоналізму. Виправдовуючи вбивства цивільного населення та захоплення територій «боротьбою з нацистами та фашистами», російська влада створила концепцію «руського миру», яка стала легітимацією агресії проти України. Концепція «руського миру» ґрунтується на цивілізаційному визначенні РФ як євразійського культурного світу, інтегруючими чинниками якого є спільна мова і релігія.⁵ Але за визнанням культурної єдності та спільної цивілізаційної ідентичності російськомовних і православних громадян приховується зазіхання і на території, на яких проживають ці громадяни.

Метою дослідницької роботи є деконструкція змісту антиукраїнської риторики російської сучасної влади у контексті застосування нею термінів «нацизм» і «фашизм» у визначенні ідентичностей української влади та українців.

Реалізація мети потребує виконання таких **дослідницьких завдань**:

1. Розкрити сучасну політичну риторичу російської влади як інструмент боротьби проти державності України.
2. Розрізнити поняття «нацизм», «фашизм» і «націоналізм», що ототожнюються в офіційному дискурсі РФ.
3. Визначити ключові поняття та алгоритм дискурс-аналізу.
4. Провести дискурс-аналіз промов та заяв політичних лідерів РФ.
5. Провести контент-аналіз текстів політичних лідерів Росії.
5. Визначити вплив риторичу РФ на політику щодо України.

⁵ Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости.

6. Розкрити політичні функції риторики про нацистський і фашистський характер української влади у сучасній політиці РФ щодо України.

Об'єктом дослідження є антиукраїнська риторика сучасної російської влади.

Предметом дослідження є звинувачення українців та української влади у нацизмі та фашизмі як спосіб легітимації військової агресії РФ проти України.

Методологія дослідження. Дослідження спирається на роботи Х. Арендт,⁶ Ф. Лаку-Лабарта і Ж.-Л. Нансі,⁷ а також Р. Брюбейкера⁸ для розрізнення нацизму, фашизму та націоналізму, розвідки Т. Снайдера щодо антиукраїнської сучасної політики РФ, праці українських науковців щодо сутності російського фашизму Косвінцева,⁹ Лозового, Яворської,¹⁰ дослідників інформаційної війни РФ проти України Л. Белкіна, Ю. Юринця, І. Сопілка і Т. Кухоцької і Д. Прокоф'єва.¹¹ Проблему інформаційної війни досліджував Г. Почепцов¹². Історичний контекст російсько-української війни та походження слов'янських націй було обґрунтовано у роботах С. Плохія¹³. Концепцію сутності політичного як відносини «друг-ворог» розкрито у дослідженні Карла Шмітта.¹⁴

Для отримання наукової **новизни** застосовується дискурс-аналіз, насамперед, у його конструктивістському варіанті, як адекватний до теми дослідження метод аналізу офіційного політичного дискурсу російської влади. У дослідженні використовується також кількісний контент-аналіз.

Джерельною базою дослідження є виступи та заяви російських політичних лідерів: стаття заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва

⁶ Hannah A. The origins of totalitarianism. New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1976. 527 p.

⁷ Лаку-Лабарт Ф., Ж. Нансі. Нацистський міф. Україна : Книжк. майстер., 2002. 90 с.

⁸ Brubaker, Rogers, 'Myths and Misconceptions in the Study of Nationalism', in Margaret Moore (ed.), National Self-Determination and Secession (Oxford, 1998; online edn, Oxford Academic, 1 Nov. 2003),

⁹ Косвінцев О. Фашизм в Росії і Україні: схожість та відмінність. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/fashizm_v_rosiyi_i_ukrayini_shozhist_ta_vidminnist_n1285595

¹⁰ Лозовий В., Яворська Г. «Денацифікація» України в російській пропагандистській війні. Національний інститут стратегічних досліджень.

¹¹ Белкін Л. М., Юринець Ю. Л., Сопілко І. М. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. Юридичний вісник. 2022. Т. 3, № 64. С. 87–94.

¹² Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Києво-Могила. акад., 2015. 497 с.

¹³ Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Київ : Книжк. клуб "Клуб сімейн. дозвілля", 2019. 512 с.

¹⁴ Krause P. Carl Schmitt's "Concept of the Political": The Friend-Enemy Distinction.

(11.10.2021), промова президента РФ Володимира Путіна про оголошення повномасштабного вторгнення (24.02.2022), допис в Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва (05.04.2022), промова президента РФ Володимира Путіна на саміті ОДКБ (16.05.2022), промова заступника міністра оборони РФ Олександра Фоміна перед учасниками науково-практичної конференції «Нацизм в Україні: погляд через призму спеціальної військової операції» (18.08.2023), заява президента РФ Володимира Путіна про те, що «чверть від загальної кількості жертв Голокосту було знищено нацистами та колаборантами на території України» (05.09.2023), промова президента РФ Володимира Путіна на тему «Русофобія та неонацизм в Україні та в Прибалтиці» (05.09.2023), допис у Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва про «день возз'єднання нових регіонів з Росією» (30.09.2023), промова міністра оборони РФ Сергія Шойгу на відкритті першого Міжнародного антифашистського конгресу (18.10.23).

Структура та обсяг дипломної роботи: Дипломна робота містить: зміст, перелік умовних скорочень, вступ, 4 розділи, якими охоплюються 23 підрозділи, висновки, список використаних джерел (110 найменувань) та анотація. Загальний обсяг дипломної роботи становить 98 сторінок.

РОЗДІЛ 1. АНТИУКРАЇНЬСЬКА РИТОРИКА РОСІЇ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

1.1 Антиукраїнська риторика РФ як політика знищення української державності

У 2005 році під час звернення до Федеральних зборів президент РФ Володимир Путін назвав розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття», зазначивши що десятки мільйонів росіян опинилися за межами РФ, і тепер РФ зобов'язується захищати їхні права за кордоном. Пізніше, у 2014-му році, «захист російськомовного населення» буде названо Путіним як «виправдання анексії Криму та вторгнення на Донбас».¹⁵

Путін повторив цю тезу вже на міжнародному рівні під час виступу на Мюнхенській безпековій конференції у 2007 році,¹⁶ розкритикувавши розширення НАТО та звинувативши Захід у втручанні у внутрішні справи РФ. Пізніше, 24 лютого 2024 року, Путін виправдовуватиме повномасштабне вторгнення в Україну зокрема захистом від НАТО, яке «використовує Україну, щоб послабити РФ».¹⁷

Антиукраїнська риторика стала інструментом творення зовнішньої політики РФ щодо України після Революції гідності.

РФ на рівні офіційної влади заперечує історичні факти існування української нації, стверджуючи, що українці та росіяни є одним народом, а Україна це «штучна країна»,¹⁸ створена Володимиром Леніним у 1922 му році.¹⁹

Російська пропаганда використовує наративи про геополітичну експлуатацію України з боку «колективного Заходу» (концепція «Коллективний Захід» об'єднує

¹⁵ BBC Ukrainian. BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2005/04/printable/050425_putin_rus

¹⁶ Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности. Президент России.

¹⁷ Путин выступил с экстренным обращением к гражданам России. РБК.

¹⁸ Путин назвал Украину исторически искусственным государством. Телеканал «Звезда».

¹⁹ Большая пресс-конференция Владимира Путина. Президент России.

всі мейнстримні уявлення про Захід або західні країни, які широко поширені в російському політичному дискурсі післякримського періоду),²⁰ позиціонуючи Україну як державу, неспроможну на самостійність і яка перебуває під зовнішнім керівництвом західних країн, які використовують Україну як інструмент для послаблення та знищення РФ.²¹ Протидія світовій гегемонії США названа РФ однією з причин СВО.²²

У контексті заяв про утиски російськомовної меншини та насильницьке витіснення всього російського з України формувалося виправдання потенційному «примусу України до миру» на умовах Росії. Отже, пропаганда РФ поширювала тези про необхідність вирішення українського питання на Донбасі військовим шляхом.²³

Після зростання військової агресії РФ проти України посилювалася й антиукраїнська риторика, направлена на знищення української державності та українського народу.

Одним з ключових елементів риторики РФ є називання або підбір слів. В. Кулик зазначає, що «вибір конкретного слова реалізує належний спосіб його значення і, отже, переходить у означуваний об'єкт або явище, властиве сприйняттю».²⁴

Термін «новомова» походить з роману Дж. Орвелла «1984».²⁵ «Новомова» передбачає уникнення лексем, які можуть нести загрозу. Тому такі лексеми зазвичай замінюють м'якшими або спрощеними для сприйняття.²⁶

В антиукраїнській риториці РФ також наявна «новомова».

²⁰ Попов Е. Украинский нацизм в наши дни: источники происхождения и идейно-политическая типология. Министерство иностранных дел Российской Федерации.

²¹ Путин заявил, что США используют Украину как таран против РФ. m24.ru.

²² Путин заявил, что обещания Запада не расширят НАТО обернулись грязным обманом - Газета.Ru | Новости. Газета.Ru.

²³ Як змінюється антиукраїнська риторика рф | Центр протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації

²⁴ Від «знищити нацистів» до «знищити українство»: як змінилася кремлівська пропаганда за два місяці війни. StopFake.

²⁵ Орвелл Дж. 1984 / пер. з англ. В. Шовкун. Київ : Вид-во Жупанського, 2015. 282 с.

²⁶ Матковська О. Орвелівська нова мова та сучасний дискурс. Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. 2012. С. 185–188.

У заявах політичних лідерів РФ можна спостерігати певне приховування невдач на полі бою для своїх громадян. Наприклад, «жест доброї волі», який означає відступ росіян, або «хлопок», який відомий нам як «вибух». Те саме стосується підміни понять. До прикладу, «війна» в РФ має назву «спеціальна військова операція». Такі комунікативні прийоми потрібні для того, щоб приховати справжні наміри РФ та виправдати військові дії.

Для риторики РФ притаманне й власне конструювання понять. Таким прикладом може бути «денацифікація», «деукраїнізація» та «демлітаризація», де префікс «де-» став універсальним для створення нових слів.

Одним із ключових аспектів риторики РФ є нормалізація терміну «геноцид», який мовна машина РФ поширювала ще до початку повномасштабного вторгнення, що призвело до викривлення цього поняття. У російській антиукраїнській риторичі термін «геноцид» використовується у фальсифікованому контексті, стверджуючи про начебто здійснення геноциду українською владою та громадянами проти російськомовного населення на території України. Вторгнення у 2022 році президент РФ Путін у своєму зверненні виправдовував саме цим терміном,²⁷ оскільки, з його слів, метою вторгнення є «захист людей, які протягом восьми років зазнавали знущань і геноциду з боку київського режиму».²⁸

З метою демонізації та дегуманізації в офіційних заявах керівників та пропаганді РФ щодо українців застосовуються терміни як-от «нацисти», «фашисти», «націоналісти», які детально буде розглянуто в наступних підпунктах і розділах.

1.2 Використання у владному дискурсі РФ термінів «нацизм», «фашизм» і «націоналізм»

²⁷ Почепцов Г. Нестандартное использование информации, позволяющее властям побеждать реальность. detector.media.

²⁸ Ibid.

Ототожнення нацизму, фашизму і націоналізму характерно для антиукраїнської політичної риторики РФ. Важливою стратегією деконструкції цієї риторики постає критика тотожності цих ідеологій, політичних режимів і форм державного устрою. В політичній філософії, починаючи з середини минулого століття, нацизм і фашизм набули статусу різних політичних режимів. Так, Х. Арендт у своїй відомій роботі «Джерела тоталітаризму» розрізняє ці політичні режими.²⁹ В якості тоталітарних політичних режимів у концепції Х. Арендт постають нацистський і сталінський політичні режими, які мали значні людські ресурси, щоб знищувати не тільки зовнішнього ворога, але й внутрішнього ворога (останній завжди ідеологічно поставав як прояв зовнішніх ворогів) за різними ознаками: расовими або класовими. Внутрішня політика тоталітарних режимів полягала не тільки в ідеологічному, але й у фізичному знищенні цілих соціальних верств населення: середнього класу селянства (кулаків) та інтелігенції за Сталіна; євреїв, комуністів, людей з розумовими або інтелектуальними психічними (ментальними) порушеннями – за Гітлера. На європейському континенті ще до встановлення нацистського режиму в Німеччині сформувався фашистський політичний режим в Італії, яка не мала значних людських ресурсів, щоб проводити таку нищівну політику щодо свого населення та претендувати на світове панування: попри великий тиск Гітлера на Муссоліні, останній тільки наприкінці Другої світової війни погодився на дискримінаційну політику щодо євреїв та здійснював їхнє ув'язнення та вигнання, але не встиг довести цю політику геноциду до кінця. Х. Арендт у своїй книзі «Айхман в Єрусалимі. Сповідь про банальність зла» зазначає, що нацисти мали більше спільного зі сталінською версією комунізму, ніж з італійським фашизмом, а Муссоліні зі свого боку не був ані достатньо впевненим у Німеччині, ані особливо захопленим Гітлером. Відомі факти, що євреї мали можливість врятуватися в окупованих італійцями частинах Франції, Греції та Югославії. Італійці саботували німецьку політику «остаточного розв'язання

²⁹ Ibid.

єврейського питання» це організоване та систематичне масове вбивство європейських євреїв.³⁰ Коли Муссоліні під тиском німців наприкінці 1930-х запровадив антиєврейське законодавство, то визначив винятки – ветеранів війни, євреїв з високими нагородами тощо – і додав до них окрему категорію, а саме колишніх членів фашистської партії, разом з членами їхніх родин – дідами, батьками, дружинами, дітьми та онуками. Таким чином переважна більшість італійських євреїв стала «винятками». Оскільки протягом останніх 20-ти років євреї, як і всі інші італійці, інтегрувалися у фашистський рух через те, що працювати на державній службі могли лише фашисти, тому навряд чи якась єврейська родина не мала бодай одного члена фашистської партії. Антиєврейські заходи не були популярні в Італії, оскільки «порушували проблему, якої насправді не існувало».³¹

Ототожнення нацизму і фашизму з націоналізмом розбивається вщент, якщо прочитати працю ідеолога нацизму А. Розенберга «Міф ХХ століття», де німецька нація постає як раса, типовим представником якої є істинний арієць. Маркером нації як раси є не тільки ґрунт (земля), але й кров (арійське походження), і це стало легітимацією знищення неарійців. Націоналізм обґрунтовує єдність нації та національну ідентичність як спільність культурно-мовних ознак та історії. Навіть прибічники етнічного націоналізму не ототожнюють націю з біологічною расою. Тим паче громадянський націоналізм, що визнає націю як спільноту громадян, які мають рівні права і свободи і спільну ідентифікацію незалежно від походження.

24 лютого 2022 р. РФ розпочала широкомасштабну війну проти України з метою «денацифікувати» київський «фашистський режим» та «нацистські формування», звинувативши Україну в геноциді на окупованих самою ж РФ територіях так званих ДНР та ЛНР.³²

³⁰ Основна інформація про Голокост. Holocaust Encyclopedia | United States Holocaust Memorial Museum.

³¹ Mussolini B. La mia vita. Milano : Rizzoli, 1983. 216 p

³² Лозовий В., Яворська Г. «Денацифікація» України в російській пропагандистській війні. Національний інститут стратегічних досліджень.

РФ визначає «нацистом» людину, яка ідентифікує себе українцем, та українця, який відмовляється визнати себе росіянином та підтримати РФ; а створення української незалежної держави у 1991 році вважає «нацифікацією України», розглядаючи будь-яку спробу побудувати Україною незалежну державу як акт нацизму.³³

Крім того, що РФ не визнає існування українців як окремої нації, вона також провадить політику повного винищення української національної ідентичності – так звану «денацифікацію», заявляючи, що українці мають понести покарання навіть не за конкретні дії, а за саму лише віру в те, що вони існують як окремий народ.³⁴

У «посібнику з геноциду», який РФ розробила для війни в Україні та оприлюднила в публічному доступі, описано програму повного винищення України, згідно з якою лише страждання, реалізовані через «політику денацифікації», можуть призвести до спокутування провини мирного населення.³⁵ «Посібником з геноциду» американський історик Тімоті Снайдер називає статтю «Що Росія має зробити з Україною» російського політтехнолога Тимофія Сергійцева, в якій вказано, що український нацизм, який Сергійцев скорочено називає «укронацизм», несе в собі більшу загрозу для світу та Росії, ніж гітлерівський нацизм. Сергійцев пише, що більшість українців «також винні» та «повинні пережити труднощі війни, щоб засвоїти історичний урок і спокутувати свою провину перед росіянами».³⁶

«Політикою денацифікації» РФ називає комплекс заходів, направлених на руйнування української державності та нації, а також проти нацифікованої маси мирного населення, яка не може бути покарана як військові злочинці. РФ називає значну частину народу України «пасивними нацистами» та «посібниками

³³ Snyder T. Russia's genocide handbook. Thinking about... | Timothy Snyder | Substack.

³⁴ Ibid.

³⁵ Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости.

³⁶ Ibid.

нацизму», які маскують нацизм під прагнення до незалежності та європейського, прозахідного шляху розвитку.³⁷

Пропаганда РФ активно використовує наратив про «западенських бандерівців» та історичну пам'ять про націоналістичний український рух як один із інструментів нацифікації України.³⁸

Т. Снайдер вважає, що спотворенням значення таких слів, як «нацист», РФ не лише намагається виправдати та легітимізувати політику винищення України, а й розширює риторичний та політичний простір для фашистів у самій Росії та інших країнах світу, оскільки режим Путіна є світовим центром фашизму, який підтримує фашистів та ультраправих авторитарних політиків у всьому світі.³⁹

РФ послідовно використовує терміни «фашизм» та «нацизм» не лише у внутрішніх та зовнішніх політичних комунікаціях, але й у сфері освіти всередині РФ. У 2023 році у підручнику історії, співавтором якого є помічник президента Росії історик Володимир Мединський, поширено тезу про те, що декілька поколінь в Україні, починаючи з 1990-х рр., виховувалися у ворожості до Росії на неонацистських ідеях. У підручнику «український неонацизм» описується як «озлоблене національне, мовне, культурне насильство агресивної меншості над більшістю».⁴⁰

Комплексна агресивна мовленнєва риторика є частиною інформаційної війни, направленої на ліквідацію української державності, частиною якої є мета негативно вплинути на імідж України в міжнародному співтоваристві та виправдати вбивства українців.

РФ заявляє, що в Україні використовується фашистський спосіб здійснення диктаторської влади з метою придушення російської мови, просування націоналістичних кадрів у владу та обтяження країни зовнішнім боргом. Російська пропаганда називає «фашизм» політтехнологією внутрішньої

³⁷ Ibid.

³⁸ View of The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media: Post-Crimea Dynamics | Global Journal of Human-Social Science. Global Journal of Human-Social Science.

³⁹ Snyder T. Russia's genocide handbook. Thinking about... | Timothy Snyder | Substack.

⁴⁰ Владимир М., Анатолий Т. История. История России. 1945 год – начало XXI века. 11 класс. Базовый уровень. : Учебник. 2024. 448 с.

мобілізації українського суспільства, що використовує основним механізмом неприязнь і ненависть до соціальних та/або етнічних меншин – переважно росіян, а також політичних противників, переважно проросійських.⁴¹

Нацизмом РФ називає обґрунтовані расовою теорією та забезпечені расовою практикою переваги використання державної машини для мілітаризації суспільства та розв’язання агресивної та злочинної війни проти інших народів – тобто проти РФ.⁴²

Пропаганда РФ заявляє про трансформацію українського фашизму, який отримав нацистський розвиток за допомогою семирічної війни на Донбасі та нібито підготовки до війни проти Росії, яка потрібна США, але повністю вкладається і в ідеологію української влади, яку РФ називає «київський режим».⁴³ РФ заявляє, що «українські нацисти» воюють на Донбасі з російським народом, який живе на території України. Українські мілітаризовані формування вбивають не лише військових, а й цивільних, включно з літніми людьми, дітьми та жінками, ясно визначаючи мету повної фізичної очистки території від «сепарів» та «ватників» (це люди, які в різних аспектах підтримують ворогів чи опонентів України).⁴⁴

У підсумку сучасна РФ у риторичі щодо України називає «фашистами», як і «нацистами», владу України та всіх українців, які мають українську ідентичність, та використовує термін «нацизм» як риторичний інструмент, щоб виправдати війну та геноцид. Щоб реалізувати стратегію дискредитації України та виправдання агресії, РФ створює наративи фашизму та нацизму з метою їхнього вкорінення в свідомості через дискурсивні практики шляхом застосування комунікативних практик – рутинізованих дій, спрямованих на закріплення соціально бажаного результату.⁴⁵

⁴¹ Від «знищити нацистів» до «знищити українство»: як змінилася кремлівська пропаганда за два місяці війни. StopFake.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Кириченко І. «Ватники»: хто вони – люди, які й досі симпатизують росії. Останні та актуальні новини України та світу, новини дня онлайн - Головна сторінка - - Україна Молода.

⁴⁵ Ibid.

РФ також часто використовує термін «націоналізм» як інструмент політичної риторики, який є подібним до того, як вони використовують терміни «фашизм» та «нацизм». Це робиться з метою делегітимації опонентів, оскільки російська влада часто називає «націоналістами» своїх опонентів, які проживають як всередині країни, так і за її межами. Це створює негативний образ певних індивідів, який надає їм риси екстремістів, агресивних людей тощо. Аналогічно використовується і терміни «фашизм» та «нацизм».⁴⁶

1.3 Український націоналізм як загроза для РФ

У XIX столітті український та польський націоналістичні рухи становили загрозу державності Російської імперії. У ті часи Російську імперію сколихнули два польські повстання. Поляки чинили опір імперському пануванню, а українці були загрозою для «возз'єднаної» імперії Катерини Великої. У довгостроковій перспективі головну загрозу імперській державності становив саме український націоналістичний рух, пробуджений імперськими кампаніями з придушення польських повстань. Українці загрожували єдності імперії, заявляючи про власну ідентичність, відмінну від російської.

Національне питання вперше гостро постало перед Російською імперією під час польського повстання 1830–1831 років. На початку XIX століття поляки, чия багатоетнічна держава Річ Посполита у другій половині XVIII століття була поділена між Росією, Пруссією та Габсбурзькою Австрією, здійснювали проти цих імперій прапор модерного націоналізму. Саме вони першими вирішили, що нація може прагнути політичного суверенітету, навіть коли немає державного суверенітету. Ця ідея була виражена в першому рядку польського гімну, який став зразком для гімну українського: «Ще Польща не вмерла».⁴⁷

⁴⁶ Міщук І. Як українці стали нацистами у російській пропаганді, або Чи націоналізм = нацизм?. ms.detector.media.

⁴⁷ Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. Книжк. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2023. 400 с.

Пізніше радянська влада, а в подальшому і РФ, особливо небезпечною вважала Організацію українських націоналістів (ОУН), утворену в період Другої світової війни на західноукраїнських землях. Її членів називали «бандерівцями» (так називали себе прибічники та послідовники лідера ОУН Степана Бандери, які боролися за українську державність та її незалежність у роки Другої світової війни та національно-визвольної боротьби 1950-х років).⁴⁸

Лідера ОУН Степана Бандеру разом із соратниками було ув'язнено в німецьких концтаборах після невдалої спроби проголосити незалежну Українську державу в союзі з Німеччиною. У 1941 році нацистські окупанти вивезли до Німеччини понад два мільйони українців, переслідуючи українських патріотів будь-якого гатунку.

Наприкінці 1941 року обидві гілки ОУН (одну очолював Бандера, а другу – Андрій Мельник) обернулися проти німців. У 1943-му фракція Бандери взяла на себе керівництво багатотисячною Українською повстанською армією (УПА), партизанським рухом, що боровся за контроль над Західною Україною з польською Армією Крайовою та нацистами, а згодом із Червоною армією.

Українське націоналістичне повстання, яке тривало аж до початку 1950-х, останніх років правління Сталіна, вважається за найсильніший та найтриваліший рух опору радянській владі в Східній та Центральній Європі.⁴⁹

Національна мобілізація в Україні загрожувала єдності не лише СРСР, але і його слов'янського ядра, як це сталося з піднесенням українського руху в Російській імперії XIX століття.

Українських націоналістів переслідували всіма можливими способами, засуджуючи та акцентуючи на співпраці з німцями на ранніх етапах війни. Сучасна РФ досі використовує взаємодію українських націоналістів з Німеччиною для побудови та обґрунтування визначення українців як нацистів.⁵⁰

⁴⁸ Гінда В. Хто такі «бандерівці». Ukrline.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

РФ заявляє, що «націоналістичні рухи в Україні мають ознаки нацизму», акцентуючи увагу на ролі українських націоналістичних груп ОУН та Української повстанської армії (УПА). Російська пропаганда намагається змалювати Степана Бандеру як націоналіста, що співпрацював з нацистською Німеччиною. Це є маніпуляцією фактами, оскільки Бандера та його прихильники перш за все боролися за українську незалежність та виступали проти обох окупантів – нацистського режиму та СРСР.⁵¹

Використання терміну «нацист» для опису Бандери є немотивованим політичним кроком, мета якого – дискредитація сучасного українського націоналізму.⁵²

У 2014 році анексію Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей влада РФ назвала захистом місцевого населення від нацистів і націоналістів.

У виправданні повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року президент РФ Володимир Путін використовував риторику про Україну як «неонацистську державу».

Відповідно до американської історикині Енн Еплбаум, якщо Сталін боявся, що український націоналізм повалить радянський режим, то Путін своєю чергою боїться, що приклад сучасної української демократії повалить його власний режим – сучасну абсолютистську клептократію. Водночас Путін, наголошуючи на «однаковості» двох народів, збільшує шанси на те, що приклад України спричиниться до підриву путінського режиму всередині самої РФ.⁵³

Згідно з С. Плохієм, прагнення влади РФ називати українців «такими самими, як і росіяни» продиктоване не лише міркуваннями зовнішньої, а й внутрішньої політики РФ. Історично склалося так, що ці дві етнічні групи: українці та росіяни – мають багато спільного, зокрема й тому, що східноукраїнські та центральноукраїнські землі протягом тривалого часу, починаючи з середини

⁵¹ Smart C. How the Russian Media Spread False Claims About Ukrainian Nazis (Published 2022). The New York Times.

⁵² Ibid.

⁵³ Енн Еплбаум: Путін пропонує лише продовження війни - BBC News Україна. BBC News Україна

XVII століття, належали до Російської імперії.⁵⁴ Тож спільна історія і справді існує. Спільне також наявне і в структурі суспільства, рівні освіти, рівні урбанізації тощо. Тому, враховуючи цю спільність – якщо якісь конкретні речі може робити Україна, то важко стверджувати, боцімто їх не може робити Росія, боцімто Росія має власну особливу долю і шлях розвитку, і демократія в Росії ніколи не стане нормою. Приклад української демократії для Росії – не просто геополітична невдача, це підрив усталеного міфу, необхідного Росії, щоб виправдовувати її авторитарний режим.⁵⁵ Саме тому українська незалежна держава, в основі якої є український націоналізм як антипод пострадянській спільній історіографії, є загрозою для режиму влади РФ.

Підтвердженням цьому є політика РФ на окупованих з 2014 року територіях Сходу України та Криму, яка знищує українську мову й культуру, що нагадує ситуацію, в якій перебувала Україна впродовж більшої частини ХХ століття: проти українства коїлося багато різноманітних злодіянь, але принаймні на теоретичному рівні право української нації на існування ніхто не ставив під сумнів. А сьогодні – ставлять. Спроба РФ проголосити «Малоросію» на Донбасі у 2014 році та під цим приводом захопити решту України провалилася, однак показала, що російські еліти воліють сприймати Україну в дореволюційній системі координат, удаючи, наче й не було ні революції, яка допомогла створити незалежну Українську державу, ні радянського періоду з його державотворчими ініціативами.⁵⁶

Росіяни, які анексували Крим та захопили Донбас у 2014 році, та їхні публічні та ідеологічні лідери, такі як Ігор Гіркін (Стрелков), є носіями панросійської ідеології, яка є антизахідною та віддає першість російському народові, трактуючи його і в етнічному, і в лінгвістичному, і в культурному аспектах як домінуючий та титульний навіть всередині РФ.⁵⁷

⁵⁴ Сергій Плохій. Утрачене царство: Україна та пошук російських кордонів. Historians.in.ua Інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні і світі.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

«Українські націоналісти» стали головною темою російської пропаганди під час війни Росії з Україною ще у 2014 році, а з початком повномасштабного вторгнення російські медіа створюють фальшивий образ України як «захопленої ультраправими екстремістами». 10-20% російських статей про Україну згадують «нацизм». Виправдання російських злочинів у Бучі за допомогою звинувачень українців у нацизмі допомагає росіянам подолати внутрішні суперечності, і підтримка війни серед росіян залишається високою.⁵⁸

1.4 Ототожнення нацизму та націоналізму

«Захистом населення від нацистів і націоналістів» пояснювала російська пропаганда анексію Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей у 2014 році, а у 2022-му Володимир Путін оголосив «денацифікацію» однією з цілей повномасштабного вторгнення в Україну.⁵⁹

Однією з базових тез російської пропаганди є твердження про «масове поширення нацизму та націоналізму в Україні».⁶⁰

Націоналізм – це ідеологія, що серед усіх ідентифікацій людини найбільшого значення надає її належності до спільноти, названої нацією, та, відповідно, вважає цю спільноту важливою. Згідно з націоналістичним уявленням, чільне місце серед цих інтересів посідає збереження самої нації, її мови, культури й традиційної території, утвердження належного місця у світі, а також творення й подальше підтримання власної держави, яка своїм головним обов'язком повинна вважати забезпечення добробуту нації.⁶¹

Націоналізм як політичну програму побудовано на почутті патріотизму (за Оксфордським словником політології існував ще тоді, коли не було ані нацизму, ані комунізму, ані фашизму).⁶² Велика Французька революція піднесла

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Горлач П. Кількість згадок про "нацизм" в Україні у російських ЗМІ зростає після початку повномасштабного вторгнення. Суспільне Культура.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Націоналізм. Енциклопедія Сучасної України ЕСУ.

⁶² Короткий оксфордський політичний словник. 2-ге вид. Київ : Основи, 2006. 789 с.),

національні засади державного і суспільного життя над імперсько-монархічними. Майже всі визвольні рухи пригноблених народів формувалися і діяли під прапорами ідеології націоналізму.⁶³

Ототожнення нацизму та націоналізму не мають достатніх історичних і логічних підстав. Особливо, коли йдеться про український націоналізм, який ніколи не був націоналізмом панівної нації, оскільки формувався й розвивався як ідеологія національного визволення у боротьбі за державність та виживання. Навіть Володимир Ленін бачив фундаментальну відмінність між націоналізмом нації панівної (шовінізмом) і нації пригнобленої. Прагнення до створення тоталітарного суспільства є атрибутивною рисою фашизму, комунізму та нацизму, але не національних визвольних рухів. Для націоналізму тоталітаризм – це риса не обов'язкова, вона може бути, але її може й не бути.⁶⁴ Наприклад, один з лідерів Індійського Національного Конгресу Джавахарлал Неру, який був одним з очільників руху за незалежність Індії та вважається в політичній науці взірцем націоналізму, не підтримував та не використовував тоталітаризм.⁶⁵

Водночас деякі сучасні політичні лідери досі вбачають загрозу в націоналістичних рухах. У 2018 році президент Франції Еммануель Макрон на відкритті Паризького форуму миру сказав, що вбачає в націоналізмі одну з найбільших світових загроз. З його слів, «націоналізм – це зрада патріотизму». Саме націоналізм призвів до Першої світової війни, а пізніше і до Другої світової, бо це, зі слів президента Франції, «явище давніх демонів».⁶⁶ Така риторика світових лідерів є важливим інструментом для РФ у провадженні політики ототожнення націоналізму та нацизму, та позиціонування націоналізму як небезпечного ворожого руху.

Сенс сучасного українського націоналізму влучно описав американський науковець Кеннет Фармер. Він визначає його як «реактивне культурне

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Лосев І. Націоналізм і нацизм: безпідставне ототожнення. Газета "День".

⁶⁶ Цюпин Б. Чому президент США Трамп називає себе націоналістом, а президент Франції Макрон націоналізм засуджує?. VOA.

відродження та відновлення національної ідентичності та комуналізму з боку представницьких груп, які переконані, що їхні цінності та ідентичність перебувають під загрозою поглинання цінностями та ідентичністю іншої групи, особливо тієї, чий непропорційний вплив, привілеї та сама присутність сприймаються як нелегітимні».⁶⁷

У Радянському Союзі, а потім і в Росії, терміном «націоналізм» маніпулювали так само, як і терміном «фашизм». Йому надавали різноманітні значення, охоплюючи всі відтінки політичних поглядів – від націонал-комуністів до ліберальних демократів та націоналістів в Україні. Такі маніпуляції були спрямовані проти тих, хто виступав проти радянського та російського бачення українців як частини російської нації, де росіяни вважалися «старшими братами», а також проти тих, хто підтримував інтеграцію України до Європи, а не входження до «руського миру».⁶⁸

Меседж, що в Україні є «нацисти» та «націоналісти», регулярно транслують та агресивно утверджують в межах щонайменше чотирьох інформаційних просторів сучасної РФ. Першим і найбільшим полем поширення тверджень російської пропаганди є внутрішній медійний простір РФ і, відповідно, внутрішньоросійська аудиторія. Російські ЗМІ довго формували віру у своїх глядачів і читачів до тези про «панування націоналізму та нацизму в Україні». Нацизмом, ототожнюючи його з націоналізмом, російські пропагандисти називають звичайний український патріотизм, прагнення збереження власної ідентичності, мови, культури, держави. «Денацифікація» як завдання війни РФ проти України є з точки зору росіян «деукраїнізацією» – нищенням усього українського аж до закликів депутата Держдуми РФ Олексія Журавльова вбити два мільйони не згодних стати манкуртами українців.⁶⁹

Російська імперія, СРСР, а згодом і сучасна РФ провадять системну політику проти українського націоналістичного руху, вбачаючи у ньому перепону на

⁶⁷ Farmer, *Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols, and Ideology in Soviet Nationalities Policy*, 7.

⁶⁸ Kedourie, *Nationalism*, 90–91

⁶⁹ Хроніки російського нацизму. Депутат госдуми журавлев призывает убить 2 миллиона украинцев, 2022. YouTube.

шляху поглинання та знищення України як незалежної країни. Для цього РФ застосовує комунікативні практики – рутинізовані дії, спрямовані на закріплення через комунікацію соціально бажаного результату, а саме формування у свідомості сприйняття патріотичних українців як нацистів та фашистів. Метою РФ є поширення таких дискурсів, їхнє вкорінення в свідомості та відтворення у груповій свідомості.

1.5 Інформаційна війна та маніпуляції в російських ЗМІ

З 2014 року Росія веде проти України війну, складовими якої є військова агресія та інформаційна війна. Відповідно до С. Плохія, Путін не лише переписує історію, а й повертається до імперських наративів XIX століття, частиною яких було уявлення про українців як про частину «руського народу», але водночас, коли Путін говорить, що українці й росіяни – один народ, він не має на увазі, що росіяни – це українці. Він має на увазі, що українців не існує.⁷⁰

Здійснення інформаційної війни проти України, ключовим аспектом якої є реалізація денацифікації, яка по суті є політикою знищення всіх, хто ідентифікує себе як українці, базується на побудові сприйняття українців як нацистів та фашистів, тобто носіїв суспільно неприйнятних цінностей.

За Д. Прокоф'євим, інформаційна війна – це дії, початі для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, процесам, що базуються на інформації та інформаційних системах супротивника при одночасному захисті власної інформації, процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах.⁷¹

Вивченням цієї проблеми займалися багато зарубіжних дослідників, серед яких найвідомішими були М. Лібікі, Е. Тоффлер, Г. Кіссінджер. Серед

⁷⁰ Челяк О. Третя світова війна – це головний біль у Вашингтоні: історик Сергій Плохій про перемогу України та розпад Росії. Суспільне Культура.

⁷¹ Прокоф'єв, Д.М. (2000). Інформаційна війна та інформаційна злочинність. Вісник Запорізького юридичного інституту, 1, 288-307.

українських науковців найвагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили: С. Гріняєв, О. Калиновський, А. Крутських, І. Панарін.

Г. Почепцов у своїй книзі «Сучасні інформаційні війни» описав історію виникнення інформаційних війн та розкрив різницю між моделями війн різних країн, охопивши російську модель інформаційної війни.⁷²

Інформаційна війна як складний механізм соціального впливу, що розвивається через ЗМІ, може проявлятися як у внутрішньодержавному контексті (наприклад, у змаганні між політичними партіями, ідеологічними або релігійними групами), так і на міжнародному рівні, відображаючи конфлікт інтересів між різними країнами. У цьому контексті інформаційна війна між країнами в межах глобального інформаційного середовища є засобом формування глобального медіаповідомлення, а не просто локального сприйняття.⁷³

Основним методом інформаційної війни є поширення дестабілізуючої інформації. Йдеться про інформацію, яка поширює песимізм, страх і пасивність, зневіру щодо тих чи інших лідерів, політичного керівництва держави тощо. До основних способів цього методу слід зарахувати:⁷⁴

- суб'єктивну інтерпретацію подій (часто за рахунок демонстрації жертв своїх злочинів, які видаються за злочини супротивника);
- апеляцію до бінарного мислення, коли сприймаються або лише позитивні, або лише негативні події. Подібний тип мислення створює ідеального «солдата» інформаційної війни»;
- визначальний характер бездоказових висновків, на підставі яких може використовуватися вже нібито «доведений» фрагмент міфологічної медіакартини світу;

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. Вип. 2 (16). С. 116–124.

- побудова абстрактних узагальнень на основі поодиноких випадків та перенесення окремих деталей на оцінку всієї події загалом;
- перебільшення можливих наслідків подій, що розглядаються.⁷⁵

Сьогодні інформаційні технології мають вплив на всі аспекти життя сучасної людини. Інформація поширюється безперервно, дозволяючи щодня споживати величезну кількість новин у будь-якому місці та в будь-який час. Тому важливо контролювати потік інформації, який доходить до споживача, а найголовніше – забезпечувати достовірність та безпеку даних, які отримує користувач.

Завдяки відповідному висвітленню події засобами масової інформації через різні джерела – від ТВ до соцмереж – у населення складається певне уявлення про ту чи іншу країну.⁷⁶

Імідж та сприйняття країни створюється засобами масової інформації, які мають значну кількість прийомів впливу на суспільну свідомість. Інформаційна війна є засобом для досягнення будь-якої мети сторони, яка веде цю війну. Як і будь-який засіб, інформаційна війна призначена для виконання певних функцій, а саме – для маніпуляції громадською думкою та масовою свідомістю та спрямована на їхню певну корекцію.⁷⁷

Наразі Україна перебуває в центрі уваги інформаційної війни: головні заголовки світових медіа та пропагандистські ЗМІ в Росії щодня говорять про події в Україні. За допомогою психологічного тиску російських медіа РФ намагається дестабілізувати українське суспільство.

Сьогодні серед найпоширеніших інструментів інформаційної війни є фабрики тролів (фейкові акаунти), боти (спеціальна програма, що виконує автоматично і/або за заданим розкладом які-небудь дії через ті ж інтерфейси, що й звичайний користувач)⁷⁸ та фейкові новини (повністю або частково неправдива інформація

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Свобода Р. Як у Росії набирають чоловіків для війни проти України без оголошення мобілізації (розслідування). Радіо Свобода.

⁷⁸ Бот (або інтернет-бот) // Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. — Київ : Ваіте, 2018. — С. 118. — ISBN 978-617-7627-10-3.)

про події, явища, певних осіб). Для впливу на суспільство країни, яка є ціллю, агресори поширюють маніпулятивну або сфабриковану інформацію, а часто й поєднують обидва ці методи.

Агресія Росії проти України постійно супроводжується інформаційною кампанією, яка має ті ж риси, що й війна. За допомогою інформації можна здійснювати атаки, вводити в оману або повністю замінювати інформаційний потік. ЗМІ різних країн по-різному висвітлювали події в Україні. Більшість з них звинувачують Росію в початку військових дій і повномасштабної війни.

Російські медіа активно використовують наратив, що ніякої війни немає, проте є «спеціальна військова операція», де росіяни захищають російськомовне населення та себе від колективного Заходу, який становить небезпеку для устрою Росії. Постійне просування цього наративу є одним із ключових аспектів ведення інформаційної війни.⁷⁹

Велику роль в антиукраїнській пропаганді РФ відведено міфологізації масової свідомості. Пропагандистські міфи створюють віртуальну реальність. На підставі міфів про «геноцид на Донбасі», «братський український народ, якого необхідно звільнити від диктату націоналістів та бандерівців», «створення України на землях Росії», «Україна і НАТО збиралися напасти на Донбас і Крим» президент РФ В. Путін аргументував рішення почати повномасштабну війну в Україні. Міфологізація тісно пов'язана з маніпулюванням традиційними символами і стереотипами. Отже, коли громадяни Росії, або її пропагандисти, або її очільники маніпулятивно називають українців «фашистами», «нацистами» тощо – насправді це абсолютно беззмістовний маркер, який не спирається на об'єктивні знання про фашизм чи нацизм. Це просто маркер ворога, якого, на думку маніпуляторів, можна і потрібно знищити.⁸⁰

Російські ЗМІ часто посилаються на впливових осіб у Росії та подають їхні заяви щодо війни на Донбасі як остаточну істину. Наприклад, заяви Володимира Путіна: «Кажу вам прямо: в Україні немає російських військ». Посилання на

⁷⁹ Roger N McDermott, Charles K. Bartles. Defining the "Special Military Operation" (англ.). NATO Defense College.

⁸⁰ Ibid.

перших осіб держави надають заявам ваги та у поєднанні з іншими прийомами інформаційного протистояння спонукають вірити у сказане.⁸¹

Російська владна верхівка ретельно фільтрує всю інформацію, що публікується в ЗМІ. Таким чином, до пересічних громадян доходить лише та інформація, яку вважає за потрібне надати владна еліта. За словами деяких телеведучих, вони не можуть запрошувати на свої телепередачі людей, що цікавлять аудиторію, якщо їхня офіційна позиція щодо чинної влади є недружелюбною.

Інформаційна війна путінської Росії проти України призвела до того, що понад половини опитаних росіян готові воювати з українцями. Важливо, що почуття ненависті до українців має молоде покоління, яке ніколи не було в Україні і не має жодних контактів з українцями, а має лише уявлення, сформоване медіа. Це демонструє результат мілітаризованої політики виховання, яку провадить РФ в освітній та медійних системах, що закладає вороже ставлення до українців з самого дитинства. Старших людей залякують «бандерівцями-головорізами», які нібито прийшли до влади. Це результат планомірної та систематичної брехні, розробленої ідеологами Кремля, що транслюється телебаченням і поширюється всіма можливими шляхами. Українських громадян, в свою чергу, зображують як неосвічених, тих, хто не знає власної історії і не розуміє, що Росія хоче їх врятувати від Заходу, який нібито хоче забрати українські землі.⁸²

Маніпуляція – це психологічний, а не фізичний вплив; це прихована дія, яку об'єкт маніпуляції не повинен помітити. Такий вплив вимагає значної майстерності та знань.⁸³

С.Г. Кара-Мурза виділяє такі родові ознаки маніпуляції:⁸⁴

1) маніпуляція — це вид духовного, психологічного впливу. Мішенню маніпулятора є дух, психічні структури людської особистості;

⁸¹ Путин все еще уверен, что российских войск в Украине нет. РБК-Украина.

⁸² Називай агресію «захистом»: принципи інформаційної війни проти України [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2014.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас [Електронний ресурс].

2) маніпуляція – прихований вплив, факт якого не повинен бути виявлений об'єктом маніпуляції.

3) маніпуляція – це вплив, який вимагає значної майстерності та знань;

4) маніпуляція спрямована на людей в суспільстві, свідомістю яких маніпулюють, ставляться не як до особистостей, а як до речей. Використовуючи «живий матеріал», маніпулятор домагається своїх цілей.⁸⁵

Отже, процес маніпулювання людьми можна пояснити так: це використання людей для отримання вигоди маніпулятором. У такому випадку люди стають об'єктами маніпуляції, що знецінює їхню роль і значення.

Оскільки ЗМІ як зв'язкові ланки між певною інформацією та суспільством мають можливість подавати новини у необхідному форматі, тому інформація може бути спотвореною залежно від потреб цільової аудиторії, чим і користуються російські ЗМІ.

Інформація залежно від потреб «клієнта» може бути:⁸⁶

- Спотворена односторонньою подачею;
- Сфабрикована, вигадана інформація, а не справжня;
- Відредагована, з додаванням власних домислів і коментарів;
- Інтерпретується у вигідному для маніпулятора світлі.

Можна спостерігати, як російські ЗМІ виривають з контексту фразу неофіційної особи та надають їй маніпулятивної форми. Наприклад, твіт професора Університету Массачусетса в Емгерсті Річарда Вольфа: «Що каже Зеленський: українці ніколи не пробачать росіянам цієї війни. Чого боїться Зеленський: українці йому теж ніколи не пробачать цю війну. На війні та в політиці перехід від героя до лиходія може статися швидко».⁸⁷ Російські ЗМІ використали цей текст із заголовком «У США назвали головний страх Зеленського», хоча Річард Вольф висловив свою особисту думку, а не позицію

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Половинчак Ю. Мобілізаційний та маніпулятивний потенціал дис курсу соціальних медіа в перехідному суспільстві.

⁸⁷ x.com. X (formerly Twitter). URL:

<https://x.com/profwolff/status/1610471204548132866?cxt=HHwWhlCyweTBxdksAAAA>

держави США.⁸⁸ Для росіян це дає можливість створити тезу, що їхні погляди про провину Зеленського у війні підтримують у світі.

Ще один приклад російської маніпуляції – зміщення акцентів на успіх росіян у війні проти України. В Reuters опублікували невеликий матеріал із зустрічі американських журналістів із неназваним представником американської адміністрації, де написано, що в місті Бахмуті ситуація важка, проте остаточна доля міста невідома, оскільки росіяни досягли певного успіху.⁸⁹ Російські ЗМІ оприлюднили у своїх медіа частину тексту, де вказали, що в США підтвердили успіх росіян у Бахмуті.⁹⁰

Зростання маніпуляцій за допомогою системних спроб створення спотвореної картини світу для українців, спрямованої на вигоду країни-агресора, проявляється через емоційні пости або відео з провокаційними заголовками. Ці матеріали підсилюються «необхідними» коментарями роботів і тролів, що мають значний вплив на свідомість та бажання користувача.

Г. Почепцов вказує на значну роль медіа в поширенні інформації, називаючи медіа коригувальником тих «цілей», які свого часу були запроваджені школою та сім'єю. Почепцов вказує, що навіть відбираючи лише правдиві повідомлення, ми можемо створювати хибну картину світу загалом. Це відбувається шляхом управління увагою, оскільки масова свідомість – не дослідник, вона бачить перед собою лише те, що їй дають побачити. Дещо перебільшуючи, можна сказати, що ми живемо у світі великого й малого обману, а не лише правди. У цьому складно розібратися, оскільки кожен обман називає себе правдою, щоби потрапити в поле нашої свідомості.⁹¹

⁸⁸ В США назвали главный страх Зеленского. Известия.

⁸⁹ Heavy fighting likely to persist for Ukrainian-held Bakhmut -U.S. official. Reuters.

⁹⁰ В США отметили, что РФ постепенно добивается прогресса в боевых действиях под Артемовском. ТАСС.

⁹¹ Почепцов Г. Є в комунікації початок, нема в комунікації кінця... detector.media.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ РФ

2.1. Дискурсивні підходи дослідження політики та ідеології. Види та класифікація методу дискурс-аналізу

Дискурс – це тип комунікативної діяльності, що має усну, писемну, паралінгвальну форму вияву та відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників. Дискурс – це також синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психологічних тощо) чинників, у результаті якого формуються різноманітні мовленнєві жанри.⁹²

Згідно з М. Фуко, *дискурс* – це певний тип структурованого висловлення думки, який існує в певній соціальній або політичній групі в певному часовому проміжку⁹³. Відповідно до М. Фуко, *дискурс* – це влада, яку необхідно захопити.⁹⁴

Політичний дискурс є специфічною формою мовлення, пов'язаною з боротьбою за владу, яка відображає цілеспрямовані зусилля політиків у взаємодії з різними суспільними групами, та визначається особливостями політичного контексту.⁹⁵

Метою політичного дискурсу є вплив на громадську думку, формування політичних настроїв та світогляду для створення можливості для політичних акторів досягти своїх цілей. Політичний дискурс передає політичну інформацію, переконує та мобілізує громадськість, також є засобом виявлення різних політичних позицій та конфліктів. Може слугувати інструментом для

⁹² Kibrik, A.A. Cognitive Discourse Analysis: Local Discourse Structure / A.A. Kibrik // 1994. — P. 126.

⁹³ Матвієнко І. Автор, текст, дискурс: філософські розвідки Мішеля Фуко. Multiversum. Philosophical almanac. 2018. № 3-4. С. 81–86.

⁹⁴ Дмитрук М. Модифікація воєнного дискурсу в соціальній мережі Instagram протягом першого місяця російсько-української війни. DSpace Repository :: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository.

⁹⁵ Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. № 1. С. 263–269.

засудження або критики супротивників, а також для створення ідентифікації та спільності серед політичної громадськості.⁹⁶

Один з методів ефективного політичного дискурсу полягає у створенні образу ворога, тобто особи чи групи, які визнаються винними у всіх проблемах та бідах суспільства. Цей образ допомагає об'єднати суспільство та спрямовує його дії за певним політичним порядком денним, вказаним політичним лідером.⁹⁷

Якби Росія не мала ворогів, то Путін, людина, яка править Росією довше, ніж будь-хто з часів Сталіна, не мав би чим виправдати посилення своєї хватки, зазначила американська політикиня М. Олбрайт у своїй книзі «Фашизм: засторга», в якій вона називає режим Путіна в сучасній РФ таким, який має ознаки фашистського.⁹⁸

Політичний дискурс відображає цілеспрямовані зусилля політиків у взаємодії з різними суспільними групами та визначається особливостями політичного контексту. Він також містить компонент, спрямований на питання влади, та слугує засобом регулювання та формування стосунків у суспільстві. Таким чином, політичний дискурс є специфічною формою мовлення, пов'язаною з політичною діяльністю та боротьбою за владу.⁹⁹

Досліджуючи дискурс, ми з'ясовуємо норми, схеми та правила, якими керується об'єкт висловлювання, використовуючи конкретні комунікативні прийоми.

Соціальна роль політичного дискурсу полягає в тому, щоб переконати адресатів, громадян про необхідність прийняття «політично правильних» дій та оцінок. Метою політичного дискурсу є не просто опис дійсності, а створення основи для переконання адресатів та спонукання до дії.¹⁰⁰

⁹⁶ Заяць А. В. «Аналіз досліджень політичного дискурсу», Національний університет «Львівська політехніка», кафедра систем автоматизованого проектування, 2012. – С. 200-209.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Albright M. Fascism: A Warning. HarperCollins Publishers Limited, 2018.

⁹⁹ Павлуцька, В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. № 39. С. 218-221.

¹⁰⁰ Ibid.

На думку теоретиків дискурсу Е. Лакло та Ш. Муффа, поза дискурсом не існує соціального, будь-яке явище, навіть природного характеру, не має сенсу та впливу на соціальне, поки не отримає своєї інтерпретації та не посяде своє місце в порядку дискурсу.

Так, людські жертви внаслідок повені можна пояснити «карою богів за гріховність», що матиме відповідні соціальні наслідки, а можна «недбалістю влади, яка ігнорувала застереження науковців і не вжила заходів з евакуації населення», що призведе до зовсім іншого сприйняття й соціальних дій та наслідків.

Я. Торфінг застосовує ступінь широти розуміння дискурсу: від тексту та його структури (вузько-лінгвістичний підхід) до постструктуралістського розуміння дискурсу як способу конструювання світу.¹⁰¹

Є три покоління дискурсу. Концепції дискурсу *першого покоління* трактують дискурс вузько-лінгвістично, визначаючи його як текстову одиницю розмовного і письмового тексту і аналізуючи розмовні особливості індивідуальних авторів або груп населення, не пов'язуючи аналіз дискурсу з аналізом політики і не розкриваючи дискурсивні практики як механізми влади.

Це, насамперед, соціолінгвістика, що розкриває залежність «словника» особистості або групи людей від їхнього соціально-економічного та політичного статусу (В. Лабов, Д. Хаймс, У. Уїтні), та дискурсивна психологія, яка вважає дискурс не відображенням світу у психіці людини, а навпаки: складений зі слів дискурс конструює світ, а психіка має комунікативну природу (Дж. Поттер, М. Уезерел).

Другим поколінням дискурсивні практики розглядаються як способи конструювання значень соціального світу та соціальних ідентичностей людей. До нього належить широке коло емпіричних методів досліджень, поєднаних під назвою «критичний дискурс-аналіз» (КДА), розроблений Н. Феркло, який під впливом М. Фуко розглядає дискурс як один із засобів встановлення

¹⁰¹ Post-Structuralism. ScienceDirect, Journals & Books.

субординації між соціальними акторами. Дискурс в КДА розглядається як сукупність соціальних практик, що опосередковані мовною (включно з іміджем і жестами) комунікацією.¹⁰²

КДА запозичив низку концепцій з теорій влади та ідеології. Класи, соціальні, національні та етнічні спільноти продукують ідеологічні дискурси з метою встановлення та утримання своєї гегемонії у розумінні існуючого і належного соціального порядку. Тим самим дискурсивні практики не тільки відтворюють, але й змінюють соціальний порядок.

Важливими для КДА є ідеї М. Фуко (порядки дискурсу, зв'язок знання і влади), А. Грамші (гегемонія), Л. Альтюссер (ідеологічні державні апарати, інтерпеляція), Е. Гідденс (теорія структурації), П. Бурдьє (ідеї праці «Мова й символічна влада»), Ю. Габермас (праця «Теорія комунікативної дії»).

Н. Феркло виокремлює *жанр дискурсу і порядок дискурсу*. Жанр дискурсу позначається як застосування дискурсивних практик у певній сфері суспільного життя (історичний, науковий, мас-медійний дискурси), або особливе застосування мови і мовлення у певній соціальній сфері (жанри інтерв'ю, новин, ток-шоу у медійному дискурсі).¹⁰³

Порядок дискурсу створює і створюється поділом влади. Порядок дискурсу завжди постає у формі нерівного і несправедливого поділу влади, субординації суб'єктів дискурсу, тобто характеризується пануванням і підкоренням у стосунках різних ідентичностей і проявляється у формі інтердискурсивного контролю (того, хто задає теми для діалогу і веде дискусію з тим, хто відповідає).

Ідеологічні дискурси завжди відстоюють право певних груп людей (можновладців, політиків, лідерів тощо) на панування у створенні «істинного», легітимного бачення соціальної реальності, її минулого, теперішнього і майбутнього та сприяють нерівному поділу влади в суспільстві. Тому критика

¹⁰² Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці. Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 2022. 25 с.

¹⁰³ Norman Fairclough. A dialectical-relational approach to critical discourse analysis in social research / Norman Fairclough // *Methods of Critical Discourse Studies*, 3rd edition / Norman Fairclough., 2015. – С. 86–109.

ідеологічних дискурсів полягає у розкритті їхнього впливу на нерівний розподіл владних повноважень шляхом аналізу порядку дискурсу.

Н. Феркло приділяє особливу увагу лінгвістичному аналізу комунікативної події, в якості якої можуть бути текст, розмовна мова, діалог, фільм, репортаж тощо. Так, він виокремлює *транзитивність* дискурсу (взаємозв'язок суб'єктів і об'єктів дискурсу, що відповідає на питання, який суб'єкт перетворює інших суб'єктів на об'єкти пропаганди або володарювання), *модальність* дискурсу: від слабкої вірогідності подій та процесів, описаних в ньому, – до викладення цих подій та процесів як істинних (найбільш сильна модальність), *номіналізацію* як зняття відповідальності за прийняті рішення, що виражено у формі безособових речень.

Третє покоління теорій дискурсу представлено постструктуралізмом як соціальним конструктивізмом, що вважає всі соціальні практики дискурсивними (як сказав Ж. Дерріда, «Все є дискурс»). Постструктуралісти вважають, що індивідуальні значення й цінності беруться з їхнього оточення та загальних значень групи осіб, так що їх реальність контекстуалізується та соціально конструюється і медіюється мовою та дискурсом.¹⁰⁴

Теоретичними джерелами такого підходу є доробки А. Грамши з ідеєю гегемонії як ідеології, що перетворилася на очевидне бачення світу, Л. Альтюссера, який формування ідентичності суб'єкта пояснює інтерпеляцією, тобто запитом соціальних інститутів до індивіда, концепції М. Фуко, Ж. Лакана, Р. Барта. З позиції постструктуралізму дискурси є соціальними практиками, які конструюють, відтворюють та змінюють значення й смисли. Політика розуміється як продукування значень і смислів соціальної реальності, що мотивують політичну дію та політичну боротьбу за панування певних значень.

Кожний конкретно-історичний дискурс, за М. Фуко, встановлює свій *«режим істини»*, тобто свій критерій істинності (і, відповідно, хибі).

¹⁰⁴ Marianne Jorgensen. Discourse Analysis as Theory and Method / Marianne Jorgensen, Louise J. Phillips. – London: SAGE Publications, 2002. – С. 25

Відповідно до конструктивістського дискурс-аналізу Е. Лакло і Ш. Муфф, *дискурс* є відкритою системою значень певної вузлової точки дискурсу, що займає центральне і привілейоване місце у дискурсі, бо всі інші знаки розкривають її зміст.¹⁰⁵

Такими є будь-які точки, наприклад, «тіло», «свобода», «демократія», «влада» тощо. Вузлові точки є порожніми, бо самі себе вони не визначають, а набувають значення через інші точки.

Створення дискурсу є артикуляцією, яка полягає в тому, що елементи області дискурсу значень природньої або формалізованої мови перетворюються на моменти дискурсу.

Оскільки моменти дискурсу завжди неповно визначають вузлову точку, тому система дискурсу є одночасно обмежувальною щодо значень вузлової точки і відкритою до змін, які відбуваються шляхом залучення нових елементів мови до визначення вузлової точки, яка є плинним знаком, бо належить різним дискурсам, що борються за визначення однієї і тієї ж вузлової точки, наприклад, протистояння християнського дискурсу «тіла» і медичного його визначення, або боротьба різних концепцій демократії за визначення цього феномену.

Тут вступає на сцену тема *«антагонізм і гегемонія дискурсів»*. Боротьба дискурсів відбувається за визначення ключових (насамперед, колективних) ідентичностей, соціальної структури суспільства. Боротьба російського дискурсу ведеться саме з метою побудови потрібної РФ колективної ідентичності українців.

Групові ідентичності конструюються не за правилами формальної логіки або граматики, а за рахунок ланцюгів еквівалентності, які скорочують можливості більш повної класифікації та стирають відмінності й протиріччя всередині певних груп. Наприклад, деякі народи можуть вважати певні рослини святими і пов'язувати їх з релігійними обрядами, тоді як в інших культурах ці ж рослини можуть розглядатися як звичайні або навіть шкідливі. Це демонструє, як

¹⁰⁵ Ibid.

соціальне середовище та культурні уявлення впливають на сприйняття та інтерпретацію світу навколо нас, формуючи наші значення та ідентичність.¹⁰⁶

Певний дискурс перемагає тоді, коли «осідає» в якості очевидного, непроблематизованого сприйняття світу, яке Е. Лакло і Ш. Муфф називають міфом, що утворюється внаслідок «організації суспільної згоди» (А. Грамши). Міф стосується очевидної соціальної структури колективних ідентичностей та є уявленням про розташування колективних ідентичностей як всередині держави (національна держава), так і у світовому просторі (Захід – Схід, Європа – Азія). Наприклад, для багатьох людей західні країни можуть асоціюватися з прогресом, економічними можливостями та політичною стабільністю, тоді як східні або африканські країни можуть сприйматися як менш розвинуті, авторитарні або навіть небезпечні. Це показує, як культурні уявлення та стереотипи впливають на сприйняття та оцінку інших культур і регіонів.¹⁰⁷

2.2. Алгоритм дискурс-аналізу

Аналіз дискурсу – це застосування комплексу емпіричних аналітичних інструментів, коли описують структуру правил, за якими будується висловлювання в рамках певного дискурсу. Демонструється хто, що, коли і як може сказати і які можливі соціальні наслідки такого дискурсу. З метою дослідження складових антиукраїнської риторики та ідентифікації риторичних стратегій побудови політичних наративів, які РФ використовує у війні проти України, у цій роботі проаналізовано офіційні політичні заяви перших осіб РФ, користуючись методом дискурс-аналізу, алгоритм якого наводжу (рис. 1).¹⁰⁸

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Lombard M., Snyder-Duch J., Bracken C. C. Content Analysis in Mass Communication: Assessment and Reporting of Intercoder Reliability. *Human Communication Research*. 2002. Т. 62. № 4. С. 587–604.

¹⁰⁸ Ibid.

Рисунок 1

Вузлова точка (точки) – це головна тема повідомлення, яка може бути виражена словом або реченням і не завжди збігається з назвою повідомлення. Вузлова точка є основною темою тексту, яка складається з різноманітних знаків. Такими знаками можуть бути певні фрази або словосполучення.¹⁰⁹

Моментами дискурсу є сукупність виражених характеристик вузлової точки, які визначають вузлову точку та розширюють її межі. Зазвичай виражені у формі іменників, часто з прикметниками.

Ключові ідентичності – це суб'єкти дій, які можуть бути виражені інституційно, в якості груп людей або персонально, а також відносини між ними. Мають три рівні вираження: персональний, інституційний та надінституційний. Між ключовими ідентичностями існує зв'язок, який реалізують суб'єкти дії.¹¹⁰

Транзитивність показує зв'язки суб'єктів і об'єктів дій. Зосереджені на описі, на що направлені дії суб'єктів. Можливість відстежити симпатію чи антипатію автора шляхом виділення ключових ідентичностей вербальним методом дозволяє за допомогою неперехідних дієслів у родовому або давальному відмінку та іменників встановити суб'єкт-об'єктні зв'язки між дійовими особами.¹¹¹

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

Важливо, які суб'єкти перетворюються на об'єкти дій інших ключових ідентичностей, що є проявом влади.

Інтердискурсивність – це взаємодія дискурсу (наукового, історичного, мас-медійного тощо) у повідомленні різних жанрів, насамперед, різних ідеологічних дискурсів (ліберального, марксистського, феміністського, націоналістичного тощо).¹¹² Багато випадків інтердискурсивності є посиланнями на так званій історичний дискурс і не є випадковими, оскільки є інструментом посилення аргументації.¹¹³

Модальність повідомлення відповідає за те, як подається інформація - з позицій вірогідності або істинності. Визначається характеристиками «істинний», «вірогідний» або «помилковий». Відношення суті висловлювання до реальності та ставлення суб'єкта висловлювання до сказаного. Наявність метафор та імперативів.¹¹⁴

Номіналізація як заміна дієвця процесом чи явищем часто застосовується у політичних повідомленнях як спосіб зняття відповідальності. Виражається граматично у безособових реченнях. Наприклад, «В Україні підвищено ціни на електроенергію». Номіналізація супроводжується натуралізацією, коли відповідальність за певні політичні рішення перекладається на природні процеси (стихійне лихо, цунамі, неврожай тощо).¹¹⁵

Виробник, розповсюджувач і споживач дискурсу – це розуміння соціальної практики та соціального контексту.

Міф як синхронічний або діахронічний простір (в історичних дискурсах): уявлення про суб'єкт дії (національна держава, народ, Україна, Захід, Схід тощо) та зв'язки між ними. Міф, за Лакло, є різновидом «порожнього знаку», який сам

¹¹² View of The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media: Post-Crimea Dynamics | Global Journal of Human-Social Science. Global Journal of Human-Social Science.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

по собі нічого не означає, але навколо якого організовується весь соціальний простір.¹¹⁶

2.3 Мета застосування методу дискурс-аналізу в дослідженні антиукраїнської риторики РФ

Мета застосування дискурс-аналізу базується на розумінні дискурсу як певної соціальної практики, яка має власний історичний контекст.

Згідно з М. Фуко, дискурс є культурно сконструйованим відбитком реальності, а не точною її копією. Важливою є позиція мовця та розуміння не лише того, як і що він говорить, але й того, який ефект це дасть у майбутньому. М. Фуко наголошує, що дискурс не лише має соціоісторичну сутність, але й певне обмеження «дискурсивною формацією». Одночасно може існувати кілька дискурсів щодо одного об'єкта, але всі вони підпорядковуються певним правилам своїх дискурсивних формацій.

Відповідно до американського дослідника Джеймса Пол Джі, сутність мови, заяв та висловлювань не обмежується тільки інформуванням, у ній завжди присутня ідентичність та дія.¹¹⁷ Дискурс-аналіз досліджує роль соціальних умов, уявного та умовного світу, інтертекстуальності (термін, що вживається для позначення спектру міжтекстових відношень і постулює, що будь-який текст завжди є складником широкого культурного тексту),¹¹⁸ дискурсів та розмов у роз'єднанні чи об'єднанні людей навколо війни РФ в Україні.

Аналізуючи дискурс-аналіз, важливо звернути увагу на умови його виробництва. Тобто варто врахувати соціальний або ж історичний контекст, оцінити характер стосунків між учасниками чи сторонами дискурсу та чи є в

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Gee, D. B. (1990). The Impact of Students' Preferred Learning Style Variables in a Distance Education Course: A Case Study. Unpublished Research/Technical Report, Texas Technical University.

¹¹⁸ Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика : навч. посіб. / Мар'яна Шаповал. – К. : Вид.-полігр. центр "Київ. ун-т", 2013. – 167 с.),

дискурсі гра слів або перекручування, чи є оціночні судження щодо позиції іншого учасника дискурсу.

Дискурс-аналіз дозволяє зрозуміти певні соціальні відносини, які вже склалися, у нашому випадку між РФ та Україною, щоб передбачити можливі наслідки цих відносин. Кожне нове додавання до дискурсу різних інтерпретацій подій чи прихованих маніпуляцій допомагає змінювати дискурс на користь тих груп населення, які є обмежені у власних висловлюваннях, бо такими групами населення легше маніпулювати для досягнення власних цілей.

Аналізуючи антиукраїнську риторику РФ, можна визначити ключові теми та наративи, які використовуються для створення негативного образу українського суспільства. Сюди можна зарахувати певні історичні аргументи, політичні звинувачення або культурні стереотипи.

Наприклад, за допомогою термінів «нацисти» та «фашисти» РФ формує негативний імідж України на міжнародній арені та мобілізує російське суспільство для підтримки військових дій. Дискурс-аналіз показує, як через мову здійснюються політичний вплив та ідеологічний контроль.

Медіа теж відіграють важливу роль у дискурс-аналізі, оскільки за допомогою них можна виявити механізми формування громадської думки росіян та визначити головні канали комунікації. Таким чином можна зрозуміти, яким способом поширюється антиукраїнська риторика.

Дискурс-аналіз дозволяє виявити ідеологічні установки та цінності, які стоять за антиукраїнською риторикою РФ. Вони допомагають визначити та зрозуміти глибинні причини такої риторики та певні причино-наслідкові зв'язки з загальною політичною системою РФ.

Аналізуючи політичний дискурс, який є усвідомленими (або неусвідомленими) нормами, правилами та схемами, якими керується суб'єкт висловлювань, підбираючи та уникаючи певних мовленнєвих стратегій, розбирається мова як знання (структура мови відповідає структурам знання), яке РФ створює про Україну. Дослідження мовних стратегій описує, як саме РФ

конструює українську ідентичність та встановлює режим істини, використовуючи історичний контекст.

Дослідження текстів методом дискурс-аналізу дозволяє детально вивчити риторичну та маніпуляційну функцію висловлювання російських високопосадовців про нацизм в Україні. Цей метод розкриває, як за допомогою певних лексичних і граматичних конструкцій з України створюється образ ворога та виправдовуються й легітимізуються агресивні дії. Він визначає елементи дискримінації українського суспільства та навішування ярликів, які проявляються у негативному контексті, ототожнюючи українця з нацистом; допомагає виправдати в очах пересічних росіян війну в Україні.

Дискурс-аналіз також дозволяє виявити приховані сенси у тому, що здається «природним» і начебто зрозумілим. Багато елементів самого дискурсу часто не ставляться під сумнів і сприймаються як такі, що є єдиним можливим варіантом вираження. Наприклад, поняття «Західна Україна» та «Східна Україна» тривалий час трансливалися в політичному та повсякденному дискурсі як природний стан речей. Проте використання такого варіанту назв географічних об'єктів України розділяє її на дві частини, тоді в нашій уяві ці частини сприймаються як окремі. Тут можна провести паралель того, як звучать «Північна Корея та «Південна Корея», які є двома окремими державами.

Тривалий час така мовна конструкція неусвідомлено вважалася єдиним можливим варіантом. Насправді можна просто говорити «схід України» або «захід України», які залишаються в межах єдиної країни.

Артикулювання назв сприяло закріпленню у свідомості українців ідеї про існування «різних українців», які відрізняються один від одного або ж діляться на «правильних» і «неправильних».

Отже, мета дискурс-аналізу в цьому контексті полягає у виявленні та аналізі таких прихованих смислів та мовних конструкцій, які використовуються переважно для маніпуляції громадською думкою та створення негативних стереотипів про Україну.

Застосування методу дискурс-аналізу в дослідженнях антиукраїнської риторики дозволяє глибше зрозуміти формування та поширення російськими лідерами та ЗМІ власного дискурсу. Дискурс-аналіз допомагає визначити, які позиції мають суб'єкти висловлювання та як це впливає на сприйняття аудиторією. З виявленням попередніх аспектів виникає можливість розкрити маніпулятивні техніки, ідеологічні установки та створити ефективні концепції та стратегії протидії дезінформації та пропаганді з боку РФ.

РОЗДІЛ 3. ДИСКУРС-АНАЛІЗ АНТИУКРАЇНСЬКИХ ЗАЯВ КЕРІВНИЦТВА РФ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

У цьому розділі за допомогою алгоритму дискурс-аналізу проаналізовано 9 заяв: стаття заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва,¹¹⁹ промова президента РФ Володимира Путіна про оголошення повномасштабного вторгнення,¹²⁰ допис у Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва,¹²¹ промова президента РФ Володимира Путіна на саміті ОДКБ,¹²² промова заступника міністра оборони РФ Олександра Фоміна перед учасниками науково-практичної конференції «Нацизм в Україні: погляд через призму спеціальної військової операції»,¹²³ заява президента РФ Володимира Путіна про те, що «чверть від загальної кількості жертв Голокосту було знищено нацистами та колаборантами на території України»,¹²⁴ промова президента РФ Володимира Путіна на тему «Русофобія та неонацизм в Україні та в Прибалтиці»,¹²⁵ допис у Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва про «день возз'єднання нових регіонів із Росією»,¹²⁶ промова міністра оборони РФ Сергія Шойгу на відкритті першого Міжнародного антифашистського конгресу.¹²⁷ Далі наведено результати дискурс-аналізу кожної та підсумки.

3.1 Стаття заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва «Чому безглузді контакти з нинішнім українським керівництвом», 11.10.2021

¹¹⁹ Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. Коммерсантъ.

¹²⁰ Обращение Президента Российской Федерации. Президент России.

¹²¹ Дмитрий Медведев. Telegram. URL: https://t.me/medvedev_telegram/34

¹²² Биологическое оружие США и разгул "нацизма": Путин на саммите ОДКБ вспомнил об Украине. ФОКУС.

¹²³ Замминистра обороны РФ Александр Фомин выступил перед участниками научно-практической конференции. Министерство обороны Российской Федерации.

¹²⁴ Путин заявил, что бандеровцы и коллаборанты на Украине уничтожили 1,5 млн евреев. ТАСС.

¹²⁵ Русофобия и неонацизм стали нормой на Украине и в Прибалтике, заявил Путин. РИА Новости.

¹²⁶ Дмитрий Медведев. Telegram. URL: https://t.me/medvedev_telegram/390

¹²⁷ «Борьба должна быть бескомпромиссной»: о чем говорил Шойгу на I Международном антифашистском конгрессе. Телеканал «Звезда».

«Коза з вовком тягалася, тільки шкура від кози залишилася»

1. «Україна знаходиться в пошуку своєї ідентичності та особливого шляху, складає свою окрему історію (хоча та сама історія вчить, що на це потрібні сторіччя). А ось українські керівники, особливо перші особи, – люди, які не мають жодної стійкої самоідентифікації. Нещасні люди. Хто вони, громадянами якої країни є, де їхнє коріння, яка їхня історична ідентичність, етнічна складова, яким богам вони моляться? Ким вони почуваються? Вони «щирі» українці? «Європейці»? Російські? Євреї? Татари? Угорці? Караїми?

Нинішній президент цієї змученої країни – людина, яка має певне етнічне коріння, яка все життя розмовляла російською мовою. Більше того, яка працювала в Росії та отримувала значні кошти з російських джерел. Проте в певний момент, ставши керівником держави, зі страху отримати черговий «майдан», спрямований проти його особистої влади, повністю змінив політичну та моральну орієнтацію. А по суті відмовився від своєї ідентичності. Почав ревно служити найбільш шаленим націоналістичним силам України (які, слід зізнатися, там завжди були, але становили 5–7% активного населення).

Можна тільки уявити, наскільки огидно йому було зробити подібне моральне «сальто-мортале». Це нагадує шалену ситуацію, коли представники єврейської інтелігенції в нацистській Німеччині з ідейних причин попросилися на службу в СС.

Звичайно, таке становище викликає щоденний «когнітивний дисонанс» у його душі та вчинках. Тим більше, не можна бути впевненим, що в якийсь момент при зміні політичної кон'юнктури за тобою не прийдуть, щоб нашити на спину жовту зірку. Він має нескінченно маневрувати між різними силами: радикальними націоналістами («нациками», як їх прийнято там називати), мусульманською частиною населення, передусім татарами, поміркованими аполітичними українцями та росіянами, представниками інших етносів, щоб йому не зламали шию. Саме тому й з'являються ублюдочні документи типу «закону» про корінні народи України. Саме тому він показує себе більшим націоналістом, ніж найрадикальніші з них.

Йому треба було влаштуватись у «пантеон героїв» цієї частини українського суспільства. Крикнути разом із ними: «Героям слава!» Прийняти безумовний авторитет таких мерзотників у якості «великих українців». Молитися про блаженну пам'ять терористів та юдофобів Бандери та Шухевича, послідовниками яких називає себе сьогодні значна частина політеліти України.

Усім відомий скорботний календар бандерівців та поліцаїв того періоду: літо 1941 року, коли після взяття частинами німецької армії міста Львова у двох найбільших єврейських погромах загинуло близько 6 тис. осіб. Це знищення росіян, українців, євреїв, поляків у Яновій Долині, Підкамні. Це Біла Церква, Бабин Яр та Волинська різанина». ¹²⁸

А ось цитата з матеріалів, що раніше не публікувалися.

«Банда вбивць виламувала двері та вікна, вривалася у квартири, розстрілювала, різала та вбивала сокирою та ножами людей — у тому числі малолітніх дітей та старих, після чого трупи вантажили на підводи, відвозили та закопували в ямах. З метою приховування своїх злочинів частину сімей спалювали в сараях і обгорілі трупи закопували в ямах. Всі ці страшні звірства супроводжувалися масовими пограбуваннями майна, яке належало закатованим сім'ям». ¹²⁹

«Йому явно гидко потурати цим настроям, вся історія його життя, життя його сім'ї повстає проти подібної гидоти. Нормальна, порядна людина просто не змогла б це робити. Але, на жаль, треба. Інакше розмажуть мізки по стінах. Він дуже боїться і не любить цих людей, але змушений проповідувати їхні ідеологеми, захищати огидні йому погляди. Вивернута навиворіт людина.

Як у такій ситуації з ним можна вести переговори та домовлятися?

Ніяк». ¹³⁰

2. «Українські керівники нинішньої генерації – люди абсолютно несаможиттєві. Про це вже багато сказано та написано, у тому числі у відомій статті В. В. Путіна.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

Країна перебуває під прямим іноземним керуванням. Причому управління це набагато жорсткіше, ніж взаємодія СРСР з окремими соціалістичними країнами у певний період. СРСР давав достатній простір у формуванні внутрішньої політики своїм геополітичним союзникам, розуміючи, що інакше це може закінчитися трагічними подіями на кшталт угорських виступів 1956 року або Празької весни 1968 року. Проста прагматична логіка. В Україні ж залежність повна — від грошових вливань до їхньої економіки (пожертвування з боку США та ЄС) до прямого керівництва українськими спецслужбами (з боку їхніх американських патронів). Але якщо СРСР були потрібні добрі відносини з країнами соціалістичного табору та Варшавського договору (у тому числі і для спільної «побудови соціалізму»), то США нічого не потрібно від України, крім протистояння з Росією, тотального стримування нашої країни та створення того, що було влучно названо «Анти-Росією». А значить, таке союзництво вкрай неміцне і в якийсь момент розлетиться на порох. Надії на членство в НАТО і Євросоюзі також ефемерні з цілком очевидних причин. Сама Україна не має жодної цінності на лінії прямого протистояння західних сил (зокрема потенційно військового) із нашою країною. Дурнів боротися за Україну немає. А нам із васалами діло мати безглуздо. Справи треба вести із сюзереном».¹³¹

3. «На чолі України стоять слабкі люди, які прагнуть лише набити свої кишені. Причому бажано, про всяк випадок, зберігти гроші у закордонному офшорі. Багатьох із них ми непогано знаємо. Лідера, який міг би пожертвувати собою заради України, а не намагатися монетизувати своє перебування при владі, не було, немає і, схоже, поки що не буде. Навпаки, коли йдеться про отримання прибутку, ненависть до Росії і прагнення в ЄС і НАТО поступаються місцем корисливим мотивам, коли москаль з грошима — хоч і ворог, але його гроші важливіші за ворожнечу. Згадую слова одного свого колеги у відомий ще «домайданий» період. На моє запитання: «А навіщо ім'ярек бере участь у виборах, у нього немає шансів?». — була відповідь, яка мене тоді здивувала: «Як

¹³¹ Ibid.

же ви не розумієте, це остання можливість для нього підняти бабки від виборчої кампанії». Коментарі зайві. З того часу нічого не змінилося. З такими слабкими людьми контакти непродуктивні. Вони будь-якої миті продадуть за п'ятиалтинний». ¹³²

4. «Безглуздість і навіть шкідливість відносин із нинішніми керівниками України полягає ще й у тому, що на чолі цієї країни стоять неосвічені та невідповідальні люди. Вони постійно змінюють позицію для своїх заокеанських господарів і політичної кон'юнктури. Так вони розуміють мистецтво дипломатії. Доморощені талейрани. Підписують Мінські угоди, домовляються у «нормандському форматі», а потім – після внутрішніх бурхливих подій у Раді, на майдані чи ЦУ через океан — розгортають позицію зовсім в інший бік. Так, у політиці можливі компроміси, іноді деякі відступи від сформованої лінії, але не настільки, коли узгоджений підхід змінюється на діаметрально протилежний. А нам і нашим партнерам безперервно брешуть та уникають прийнятих рішень. І річ не в конкретному прізвищі того чи іншого керівника. Це позиція всіх українських учасників переговорів, їхня лінія поведінки, *modus operandi*. Таким «партнерам» у міжнародних відносинах, які змагаються у постійній брехні, немає і не може бути довіри. Отже, і переговори з ними абсолютно безглузді». ¹³³

5. «Тоді постає споконвічне та головне питання: що робити в цій ситуації? А нічого. Дочекатися появи в Україні осудного керівництва, яке націлене не на тотальну конфронтацію з Росією на межі війни, не на організацію дебільних «Кримських платформ», створених для обдурення населення країни та підкачування своїх м'язів перед виборами, а на вибудовування рівноправних та взаємовигідних відносин із Росією. От тільки з таким керівництвом України і варто мати справу. Росія вмє чекати. Ми люди терплячі». ¹³⁴

Вузлова точка: Президент України Зеленський не має стійкої ідентичності.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

Моменти дискурсу: Зеленський слабкий та переляканий, він відмовився від власної ідентичності та став націоналістом/нацистом/фашистом; керівництво України несамостійне; слабка егоїстична еліта як причина не вести перемовини. Невігласи та невідповідальні люди на чолі країни.

Ключові ідентичності: президент України, політична еліта України, держава Україна, Росія, націоналістичні сили, нацики, українське керівництво сучасної генерації, іноземне керівництво – воно ж зовнішнє управління.

Транзитивність: Росія – суб'єкт, який вирішує долю України як об'єкта; зовнішнє управління – суб'єкт, а Україна – об'єкт. Суб'єктність президента Зеленського як російськомовного єврея, якого українські «нацики» перетворили на об'єкт.

Інтердискурсивність: взаємодія історичного націоналістичного та фашистського дискурсів.

Модальність повідомлення: інформація подається у форматі беззаперечної істини.

Виробник: Дмитро Медведєв, заступник голови Ради Безпеки РФ, *розповсюджувач:* російські ЗМІ, *споживач:* російський народ та українці.

Міф: Україна як держава, Захід є антитезою Росії, Майдан, Анти-Росія.

3.2 Промова Президента РФ Володимира Путіна про оголошення початку спеціальної військової операції на Донбасі, 24.02.2022

«Подальше розширення інфраструктури Північноатлантичного альянсу, військове освоєння територій України, що почалося, для нас неприйнятні. Справа, звісно, не в самій організації НАТО – це лише інструмент зовнішньої політики США. Проблема в тому, що на прилеглих до нас територіях, – зауважу, на наших же історичних територіях – створюється ворожа нам «анти-Росія», яка поставлена під повний зовнішній контроль, посилено обживається збройними силами натовських країн і накачується найсучаснішою зброєю.

Для США та їхніх союзників це так звана політика стримування Росії, очевидні геополітичні дивіденди. А для нашої країни – це в результаті питання життя та смерті, питання нашого історичного майбутнього як народу. І це не перебільшення – це так і є. Це реальна загроза не просто нашим інтересам, а самому існуванню нашої держави, її суверенітету. Це і є та сама червона лінія, про яку неодноразово говорили. Вони її перейшли.

У зв'язку з цим – і про становище на Донбасі. Ми бачимо, що ті сили, які у 2014 році здійснили в Україні держпереворот, захопили владу та утримують її за допомогою, по суті, декоративних виборних процедур, остаточно відмовилися від мирного врегулювання конфлікту. Вісім років, нескінченно довгих вісім років, ми робили все можливе, щоб ситуація була вирішена мирними, політичними засобами. Все марно.

Як уже говорив у своєму попередньому зверненні, не можна без співчуття дивитися на те, що там відбувається. Терпіти все це було просто неможливо. Необхідно було негайно припинити цей кошмар – геноцид щодо мільйонів людей, що там проживають, які сподіваються тільки на Росію, сподіваються тільки на нас з вами. Саме ці наміри, почуття, біль людей і були для нас головним мотивом ухвалення рішення про визнання народних республік Донбасу.

Що вважаю важливим додатково зауважити. Провідні країни НАТО для досягнення своїх власних цілей підтримують в Україні крайніх націоналістів і неонацистів, які, своєю чергою, ніколи не пробачать кримчанам і севастопольцям їхній вільний вибір – возз'єднання з Росією.

Вони, звичайно ж, полізуть і до Криму, причому так само, як і на Донбас, з війною, аби вбивати, як убивали беззахисних людей карники з банд українських націоналістів, посібників Гітлера під час Великої Вітчизняної війни. Відверто заявляють вони і про те, що претендують на низку інших російських територій.

Весь хід розвитку подій та аналіз інформації, що надходить, показує, що зіткнення Росії з цими силами неминуче. Це тільки питання часу: вони

готуються, вони чекають зручної години. Тепер претендують ще й на володіння ядерною зброєю. Ми не дозволимо це зробити.»¹³⁵

«Обставини вимагають від нас рішучих та негайних дій. Народні республіки Донбасу звернулися до Росії з проханням про допомогу.

У зв'язку з цим відповідно до статті 51 частини 7 Статуту ООН, з санкції Ради Федерації Росії та на виконання ратифікованих Федеральними Зборами 22 лютого цього року договорів про дружбу та взаємодопомогу з Донецькою Народною Республікою та Луганською Народною Республікою мною прийнято рішення про проведення спеціальної військової операції.

Її мета – захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму. І для цього ми прагнемо демілітаризації та денацифікації України, а також притягнення до суду тих, хто вчинив численні криваві злочини проти мирних жителів, у тому числі й громадян Російської Федерації.

При цьому до наших планів не входить окупація українських територій. Ми нікому й нічого не збираємось нав'язувати силою. Водночас ми чуємо, що останнім часом на Заході все частіше звучать слова про те, що підписані радянським тоталітарним режимом документи, що закріплюють підсумки Другої світової війни, не слід виконувати. Що ж, що відповісти на це?

Підсумки Другої світової війни, як і жертви, принесені нашим народом на вівтар перемоги над нацизмом, є священними. Але це не суперечить високим цінностям права і свободи людини, виходячи з тих реалій, які склалися на сьогодні за всі післявоєнні десятиліття. Також не скасовує права націй на самовизначення, закріплене у статті 1 Статуту ООН».¹³⁶

«Нагадаю, що ні під час створення СРСР, ні після Другої світової війни людей, які проживали на тих чи інших територіях, що входять до сучасної України, ніхто ніколи не питав, як вони самі хочуть облаштувати своє життя. В основі нашої політики – свобода, свобода вибору для всіх самостійно визначати своє майбутнє

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

та майбутнє своїх дітей. І ми вважаємо важливим, щоб цим правом – правом вибору – могли скористатися всі народи, які мешкають на території сьогоднішньої України, усі, хто цього захоче.

У зв'язку з цим звертаюся і до громадян України. 2014 року Росія була зобов'язана захистити жителів Криму та Севастополя від тих, кого ви самі називаєте «нациками». Кримчани та севастопольці зробили свій вибір – бути зі своєю історичною Батьківщиною, з Росією, і ми це підтримали. Повторюю, просто не могли вчинити інакше. Сьогоднішні події пов'язані не з бажанням обмежити інтереси України та українського народу. Вони пов'язані із захистом самої Росії від тих, хто взяв Україну в заручники та намагається використати її проти нашої країни та її народу».¹³⁷

«Повторюю, наші дії – це самозахист від створюваних нам загроз і від ще більшого лиха, ніж той, що відбувається сьогодні. Як би важко не було, прошу зрозуміти це і закликаю до взаємодії, щоб якнайшвидше перевернути цю трагічну сторінку і разом рухатися вперед, нікому не дозволяти втручатися у наші справи, у наші відносини, а вибудовувати їх самостійно – так, щоб це створювало необхідні умови для подолання всіх проблем та, незважаючи на наявність державних кордонів, зміцнювало б нас зсередини як єдине ціле. Я вірю саме в таке наше майбутнє.

Маю звернутися і до військовослужбовців Збройних сил України.

Шановні товариші! Ваші батьки, діди, прадіди не для того боролися з нацистами, захищаючи нашу спільну Батьківщину, щоб сьогоднішні неонацисти захопили владу в Україні. Ви давали присягу на вірність українському народу, а не антинародній хунті, яка грабує Україну і знущається з цього народу.

Не виконуйте її злочинних наказів.

Закликаю вас негайно скласти зброю та йти додому. Пояснюю: всі військовослужбовці української армії, які виконають цю вимогу, зможуть безперешкодно залишити зону бойових дій та повернутися до своїх родин.

¹³⁷ Ibid.

Ще раз наполегливо наголошую: вся відповідальність за можливе кровопролиття буде цілком і повністю на совісті правлячого на території України режиму». ¹³⁸

Вузлова точка: Оголошення війни Україні проти НАТО яка підтримує крайніх націоналістів та неонацистів, які захопили владу в Україні і не пробачать кримчанам та севастопольцям возз'єднання з РФ.

Моменти дискурсу: РФ вимушена припинити геноцид карателів з банд українських націоналістів; РФ захищає жителів Донбасу; свобода самовизначення для ЛДНР та Криму.

Ключові ідентичності: НАТО, Росія, США, Донбас, сили, які здійснили держпереворот у 2014 році в Україні, пособники Гітлера.

Транзитивність: суб'єкт НАТО використовує об'єкт Україну, суб'єкт РФ захищається від суб'єкту НАТО.

Інтердискурсивність: Взаємодія історичного дискурсу з націоналістичним.

Модальність повідомлення: подається з позиції істинності; легалізується через Статут ООН та звернення народних республік Донбасу.

Номіналізація: статут ООН, право на самовизначення, звернення ЛДНР.

Виробник: президент РФ Володимир Путін, *розповсюджувач:* російські ЗМІ, *споживач:* російський народ та українці.

Міф: Велика Вітчизняна війна, НАТО, Анти-Росія, історичні території Росії, народні республіки Донбасу.

3.3 Допис в Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва, 05.04.2022

«Пасіонарна частина українців протягом останніх 30 років молилася на Третій рейх. Буквально. Огиду викликають фотографії, на яких практично у кожній військовій частині України, взятій нашою армією, знаходять нацистську

¹³⁸ Ibid.

символіку – штандарти, літературу, плакати. Навіть чашки зі свастикою! Це не гра у фашистську естетику, як нам намагаються довести західники. Це — ідеологія. Не варто дивуватися, що ментально перетворилася на Третій рейх, записала в підручники з історії імена іуд і нацистських посіпак України його ж доля і спіткає. Туди їй і дорога, такій Україні! Як і окремим виродкам, які вважають, що мають право подібну Україну представляти. Уроком їм буде не лише нинішня спецоперація, а й епізоди славетного минулого. Наприклад, коли Павло Судоплатов знищив націоналіста Євгена Коновальця, ввічливо передавши цьому любителю солодкого в Роттердамі цукеркову коробку з бомбою всередині – це вам подарунок з Києва. Таких «подарунків» для нацистських злочинців буде ще чимало!»¹³⁹

Вузлова точка: Росія проводить СВО, щоб знищити українців, які моляться на Третій рейх.

Моменти дискурсу: Україна фашистська, урок фашистам, помста, історичний приклад, Росія вбиває нацистських злочинців.

Ключові ідентичності: українське суспільство, яке молиться на Третій рейх.

Транзитивність: дії українців направлені на підтримку нацизму, дії РФ направлені на знищення нацистів, для цього проводиться СВО.

Інтердискурсивність: націоналістичний, нацистський дискурс, історичний дискурс.

Модальність повідомлення: інформація подається як істина.

Номіналізація: ні.

Виробник: Дмитро Медведєв, заступник голови Ради Безпеки РФ, *розповсюджувач:* Дмитро Медведєв та російські медіа, *споживач:* весь світ.

Міф: Третій рейх, Україна нацистська.

3.4 Промова Президента РФ Володимира Путіна на саміті ОДКБ про «розгул нацизму», 16.05.2022

¹³⁹ Ibid.

«На жаль, у сусідній з нами країні, в Україні, давно спостерігається розгул неонацизму, на що заплющують очі, а отже фактично заохочують їхню діяльність деякі наші партнери з так званого колективного заходу. І все це супроводжується небувалими сплеском шаленої русофобії в так званих цивілізованих і політкоректних країнах у західному суспільстві. Так, ми чуємо, я у розмовах це фіксую, нам кажуть: «Ну що ж, екстремісти є скрізь».

Так, це правда – екстремісти є скрізь, так чи інакше вони вилазять з-під підлог і виявляють себе, але ніде, я хочу це наголосити, ніде на державному рівні не героїзуються нацисти, ніде. І ніде в цивілізованих країнах не заохочуються органами влади багатотисячні неонацистські ходи смолоскипні з нацистською символікою, ось цього не робиться ніде. На жаль, в Україні це відбувається».¹⁴⁰

Вузлова точка: Захід підтримує розгул неонацизму в Україні.

Моменти дискурсу: екстремісти, русофобія, факельна хода.

Ключові ідентичності: українські нацисти, колективний Захід, держава Україна.

Транзитивність: суб'єкт Захід підтримує та толерує об'єкт – український неонацизм.

Інтердискурсивність: взаємодія ідеологічного та історичного дискурсів.

Модальність повідомлення: інформація подається з позиції істинності.

Номіналізація: вся відповідальність за злочини на колективному Заході та українських нацистах.

Виробник: президент РФ Володимир Путін, *розповсюджувач:* масмедіа Росії, *споживач:* весь світ.

Міф: Захід, колективний Захід, цивілізовані країни.

¹⁴⁰ Ibid.

3.5 Промова заступника міністра оборони РФ Олександра Фоміна перед учасниками науково-практичної конференції «Нацизм в Україні: погляд через призму спеціальної військової операції», 18.08.2023

«Відповідно до рішення спільної колегії Міністерства оборони Російської Федерації та Республіки Білорусь, учора у столиці Білорусі, місті-герої Мінську, розпочав роботу другий міжнародний антифашистський конгрес. Неонацистську ідеологію в Україні зведено в рамках державної політики, до чого активно сприяли Західні куратори Києва. У цій країні підняли голову нащадки нацистських посіпак – бандерівців, які знищували власне населення у роки Великої Вітчизняної війни. Широко і відкрито застосовується фашистська символіка, зносяться пам'ятники радянським воїнам, що звільняли українську землю від німецьких окупантів, осквернюються їхні могили. Введено заборону використання російської мови. Очевидно, що українські неонацисти перебувають в авангарді так званої цивілізованої війни, яку Захід веде проти Росії. У зв'язку з цим не викликає сумніву, що тема, обрана для обговорення на науково-практичній конференції «Нацизм в Україні: погляд через призму спеціальної військової операції», є вкрай актуальною та затребуваною».¹⁴¹

Вузлова точка: Боротьба РФ та союзників з неонацистською ідеологією в Україні як державною політикою за підтримки Заходу.

Моменти дискурсу: Велика Вітчизняна війна, звільнення від німецьких окупантів, заборона російської мови, осквернення могил героїв, які поборолі нацизм, бандерівці, цивілізаційна війна, яку Захід веде проти РФ руками українських неонацистів, потребує колективної боротьби з боку світу (РФ, Білорусь та 30 країн-учасників форуму).

Ключові ідентичності: спільна колегія Міністерства оборони Російської Федерації та Республіки Білорусь; науково-практична конференція, політики,

¹⁴¹ Ibid.

громадські діячі, філософи, історики, експерти, представники культури та медійної спільноти.

Транзитивність: західні куратори як суб'єкти, українці як об'єкти, міжнародна спільнота з боротьби з фашизмом, яку очолює РФ як суб'єкт.

Інтердискурсивність: науковий, ідеологічний, нацистський, історичний дискурси.

Модальність повідомлення: інформація подається з позиції істинності.

Номіналізація: ні.

Виробник: заступник міністра оборони РФ Олександр Фомін, *розповсюджувач:* Олександр Фомін та масмедіа, *споживач:* політики, громадські діячі, філософи, історики, експерти, представники культури та медійної спільноти.

Міф: західні куратори, Захід, Росія, РФ та Республіка Білорусь, Велика Вітчизняна війна.

3.6 Заява Президента РФ Володимира Путіна про те, що «чверть від загальної кількості жертв Голокосту було знищено нацистами та колаборантами на території України», 05.09.2023

«Там були українці, які рятували інших людей. А хто нищив? <...> Це були не просто нацисти, це були ті самі колабораціоністи, про яких головний рабин сказав, це якраз бандерівці та їм подібні давали прямі вказівки. Німці, навіть війська СС, не вважали за можливе брати участь у цих масових репресіях, вони практично передали це все до рук місцевих націоналістів та антисемітів».

«Адже ми ж сказали, що треба зробити все для того, щоб перешкодити героїзації нацизму, а там відбувається саме це».

«Коли дивишся реальні архівні документи, кров у жилах просто холоне, без сліз дивитися на це неможливо, це потрібно витягувати і показувати – кого сьогоднішня влада героїзує – вбивць кривавих, от кого, нелюдів, зводять на п'єдестал, з плакатами та їхніми портретами ходять центрами міст».

«Усі ці цифри відомі та зрозумілі. Усьому світу відомо, що саме бандерівці займалися реалізацією цього задуму, жахливого задуму нацистів. Ну і треба показувати, показувати переконливо та яскраво, щоб нічого подібного не повторилося у майбутньому. Показувати кого сьогоднішня влада України звела на п'єдестал пошани і кого вона героїзує. Адже ми ж сказали, що треба все зробити для того, щоб перешкодити героїзації нацизму, а там відбувається саме це. Хто ж такі люди, які сьогодні на прапорі сьогоднішньої влади України — треба це показати».¹⁴²

Вузлова точка: Сучасна влада України героїзує бандерівців, які реалізували нацистські злочини, в яких навіть німецькі нацисти не брали участі.

Моменти дискурсу: українська влада героїзує нацизм, равін, злочини проти євреїв, реалізація бандерівцями задуму нацистів, масові репресії.

Ключові ідентичності: українська влада, бандерівці, німецькі нацисти.

Транзитивність: суб'єкт – німецькі нацисти, об'єкт – бандерівці, українська влада.

Інтердискурсивність: взаємодія історичного та нацистського дискурсів.

Модальність повідомлення: інформація подається з позиції істинності.

Номіналізація: ні.

Виробник: президент РФ Володимир Путін, *розповсюджувач:* Володимир Путіна та масмедіа, *споживач:* весь світ.

Міф: весь світ, якому потрібно показувати бандерівців в Україні.

3.7 Промова Президента РФ Володимира Путіна на тему «Русофобія та неонацизм в Україні та в Прибалтиці», 05.09.2023

«Ставлення у світі до подій, пов'язаних із передумовами початку Другої світової війни, її перебігом та результатами, багато в чому дають розуміння сучасних процесів. Нові смисли, виклики часу чітко показують, що 1945 року

¹⁴² Ibid.

нацизм був повалений, але, на жаль, не вичерпаний: знову проявляється у тій же русофобії чи антисемітизмі. А героїзація нацистських злочинців, пряма пропаганда нацизму в Прибалтійських країнах, у тій самій Україні взагалі стали нормою, ніби й не було Нюрнберга. Немає міжнародних законів, які забороняють такі дії, більше того, історія стала використовуватись як зброя ідеологічної боротьби. І нам необхідний адекватний інструмент захисту, здатний не тільки відвертати, а й запобігати будь-яким ударам такого роду. Про необхідність цього неодноразово говорили і ветерани, й історики, і пошуковці, з якими я зустрічався неодноразово. Звучали й пропозиції створити національний центр історичної пам'яті. Я хотів би почути результати».¹⁴³

Вузлова точка: прирівнювання русофобії до антисемітизму.

Моменти дискурсу: нацизм переродився у русофобії, потреба в захисті.

Ключові ідентичності: нацистські злочинці, пропаганда нацизму.

Транзитивність: суб'єкт – відсутність міжнародних законів, використовує об'єкт, використання історії як інструменту ідеологічної боротьби.

Інтердискурсивність: історичний дискурс.

Модальність повідомлення: інформація подається з позиції істинності.

Номіналізація: ні.

Виробник: президент РФ Володимир Путін, *розповсюджувач:* російські масмедіа, *споживач:* весь світ.

Міф: Нюрнберг, Україна, Прибалтійські країни.

3.8 Допис в Telegram-каналі заступника голови Ради Безпеки РФ Дмитра Медведєва про «день возз'єднання нових регіонів з Росією», 30.09.2023

«Сьогодні – День возз'єднання нових регіонів з Росією.

Рік тому на референдумах їхні жителі ухвалили доленосне рішення – бути зі своєю Батьківщиною. Цей вибір став символом як відновлення історичної

¹⁴³ Ibid.

справедливості, так і єдності російського народу, його колосальної волі та самовідданості.

Спеціальна військова операція триватиме до повного знищення нацистського київського режиму та звільнення від ворога споконвіку російських територій.

Перемога буде за нами.

А нових регіонів у складі Росії буде більше.

Зі святом!»¹⁴⁴

Вузлова точка: возз'єднання нових регіонів (тобто українських територій) з РФ, СВО продовжиться під приводом звільнення «ісконно руських» територій від нацистського режиму.

Моменти дискурсу: відновлення історичної справедливості, звільнення «ісконно руських» територій від київського нацистського режиму.

Ключові ідентичності: нові регіони, СВО.

Транзитивність: Суб'єкт – спеціальна військова операція, захищається від об'єкту – київського режиму та ідеї націоналізму.

Інтердискурсивність: взаємодія історичного та ідеологічного дискурсів.

Модальність повідомлення: інформація подається з позиції істинності.

Номіналізація: волевиявлення жителів регіонів щодо їхнього приєднання до Росії.

Виробник: Дмитро Медведєв, заступник голови Ради Безпеки РФ, *розповсюджувач:* російські масмедіа, *споживач:* російський народ та українці.

Міф: історична справедливість.

3.9 Промова міністра оборони РФ Сергія Шойгу на відкритті першого Міжнародного антифашистського конгресу, 18.10.23

«Офіційно Київ відкрито оголосив себе спадкоємцем та продовжувачем справи кривавих українських націоналістів. Верховна Рада проголосила

¹⁴⁴ Ibid.

бойовиків ОУН-УПА бійцями за національну незалежність. Після розпаду Радянського союзу у Вашингтоні зробили все для створення антипода Росії з України. Заохочувалося просування законодавства, забороняючи російську мову, російські засоби масової інформації, російську культуру, все, що пов'язане з нашою країною. Багато хто в Україні не прийняв таку політику, у тому числі жителі Донбасу, які не стали потикати правлячому режиму та його нацистським устремлінням. Тоді проти них розгорнулася жорстока каральна операція.

Протягом 8 років київський режим чинив кричущі злочини щодо громадян ЛНР та ДНР. Загинули тисячі ні в чому не винних людей, включаючи дітей. Одночасно розпочалося військове освоєння українських територій північноатлантичним альянсом. Київ узяв курс на вступ до НАТО. Все це створило неприйнятну загрозу безпеці Росії. На цьому фоні, у лютому, верховний Головнокомандувач прийняв єдине правильне рішення про проведення спеціальної військової операції, і головною метою став захист мешканців Донбасу від геноциду з боку київського режиму.

У перші ж дні спецоперації наші збройні сили зіткнулися з нелюдською тактикою українських формувань. Солдати ЗСУ та нацбатальйони ховаються у міських кварталах, прикриваються мирним населенням, як живим щитом. Використовують житлові будинки та об'єкти соціальної енергетичної інфраструктури як зміцнення районів та вогневих точок. Зазнаючи поразки на землі, не відступаючи, вони цілеспрямовано знищують усе навколо, аби нічого не залишалось для мирних громадян. Такої самої тактики під час Великої вітчизняної війни дотримувалися німецькі нацисти. Частково це пояснюється складом української армії. Після антиконституційного перевороту в країні виникли нові силові структури, так звані національні батальйони, які сповідують ідею неонацизму, расової нетерпимості до всіх, кого вони вважають не українцями.

Радикальний націоналізм, який насаджував батальйон Азов, став ідеологією усієї бандерівської України. Азовців, які здалися в полон, українська влада засудила до смерті, тому по ізолятору в Оленівці, де вони утримувалися, вночі

був ракетний удар американської реактивної системи залпового вогню. Цинічна та звіряча розправа над своїми полоненими продиктована страхом українського керівництва перед свідченнями бойовиків Азову. У них викриваються злочини проти мирних громадян, скоєні зі схвалення Києва.

Прихід націонал-соціалістів до влади був умовою та за фінансуванням міжнародним капіталом. Цілком очевидно, що фінансово-економічне співробітництво англо-американських і нацистських ділових кіл стало одним з основних факторів, що призвели до Другої світової війни, які коштували людству небачених людських жертв». ¹⁴⁵

Вузлова точка: протягом 8 років київський режим вчиняв злочини проти населення ЛНР та ДНР.

Моменти дискурсу: проголошення Верховною Радою бойовиків ОУН-УПА бійцями за національну незалежність; викриття радикального націоналізму та неонацистських ідеологій, що стали ідеологією київської влади; обґрунтування співпраці між РФ, Білоруссю та іншими учасниками форуму.

Ключові ідентичності: Київ, бійці ОУН-УПА, Вашингтон, мешканці Донбасу, військові ЗСУ, бійці полку «Азов», київський режим.

Транзитивність: суб'єкт Київ проголошує себе об'єктом-наступником українських націоналістів; суб'єкт Вашингтон використовує об'єкт Україну для створення антипода Росії; суб'єкт Київ обирає вступ до НАТО, що створює загрозу об'єкту Росії.

Інтердискурсивність: історичний дискурс.

Модальність повідомлення: інформація подається як беззаперечна істина.

Номіналізація: батальйон «Азов», націонал-соціалісти, військові НАТО, криваві українські націоналісти.

Виробник: міністр оборони РФ Сергій Шойгу, *розповсюджувач:* масмедіа, *споживач:* весь світ.

¹⁴⁵ Ibid.

Міф: НАТО, київський режим, Велика Вітчизняна війна, націонал-соціалістичні режими.

Проведений дискурс-аналіз текстів свідчить про складний політичний контекст, в якому розгортаються відносини між Росією та Україною. Вузловою точкою є спроба дискредитації президента України Володимира Зеленського, української влади, військових та оголошення Україні війни Росією, яка виправдовується захистом мешканців Донбасу від «нацистів».

Моменти дискурсу відображають негативне ставлення до Володимира Зеленського, України та українського суспільства, в яких уособлюються аспекти націоналізму, нацизму та фашизму. Ці елементи дискримінації та політичної маніпуляції стають частиною російського дискурсу, спрямованого на підтримку власної пропаганди.

Транзитивність текстів вказує на використання України та її громадян як об'єктів у політичній боротьбі між Росією та західними країнами, а також на спроби зі сторони Росії підірвати суверенітет України.

Інтердискурсивність у текстах проявляється через взаємодію історичного, політичного та націоналістичного дискурсів, що формують специфічне світосприйняття та політичну позицію. Історичний дискурс використовується з метою легітимації агресії, націленої на знищення українською державності.

Модальність повідомлень характеризується позиціонуванням інформації як беззаперечної істини, що підсилює авторитетність та переконливість думки.

Номіналізація у текстах не є виразною, але вона активно використовується для створення образу України та її лідерів у свідомості читачів.

Виробниками дискурсу є впливові політичні діячі – перші особи держави. Розповсюджувачами інформації є російські масмедіа та світові ЗМІ, які вимушені поширювати, наприклад, заяви президента РФ, який фактично оголосив війну Україні. Споживачем інформації є росіяни, українці та загалом весь світ, який у той чи інший спосіб цікавиться РФ та Україною. Разом це свідчить про широкий вплив цих текстів на суспільство.

Міфологічні елементи, як-от уявлення про Україну як націоналістичну або нацистську державу, стають складовою частиною політичного дискурсу, спрямованого на формування негативного ставлення до України, її населення та лідерів.

3.10 Контент-аналіз антиукраїнських заяв керівництва РФ у війні проти України

Для якісного аналізу текстів у роботі використано метод контент-аналізу.

Контент-аналіз – це якісно-кількісний метод аналізу змісту вибраного документа, який використовується для вивчення текстової інформації та виявлення окремих тенденцій.

Дослідник контент-аналізу Г. Лассвел вважав, що головним принципом використання цього методу є розчленовування тексту, щоб виявляти певні повторювальні тенденції в тексті.¹⁴⁶

М. Ломбард, Дж. Снайдер-Дач, К. Брекен зауважили, що цей метод дослідження «є особливо доречним і необхідним для роботи дослідників у сфері комунікацій, зокрема тих, хто вивчає масову комунікацію: аналіз повідомлень», тобто метод контент-аналізу є фундаментальним у сфері комунікаційних та інформаційних досліджень.¹⁴⁷

Особливість контент-аналізу полягає в тому, що він об'єктивно та систематично вивчає документи в їхньому соціальному контексті. Цей метод дозволяє аналізувати великі обсяги даних без суб'єктивних упереджень.¹⁴⁸

Ще однією перевагою цього методу є його комплексний підхід, який поєднує кількісний та якісний аналіз. Він дозволяє не лише визначати частоту появи ключових слів, але й розкривати тематичний зміст аналізованих текстів, виявляти в них приховані тенденції та патерни.

¹⁴⁶ "Специальная военная операция: год спустя". ВЦИОМ. Новости.

¹⁴⁷ Lasswell H. Propaganda Technique in the World War. — N. Y., 1927.

¹⁴⁸ Бондар В. С., Допіра М. А. Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. 2007. Т. 70.

Якісний контент-аналіз, який застосовано у цій роботі, націлений на поглиблене вивчення текстів російських політиків, які виступають предметом дослідження.

Метод якісного контент-аналізу в своїй роботі, яка називається «Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення», розглянули В. Бондар та М. Допіра. Автори описали найбільш поширені техніки, логіку їхнього аналізу, сфери застосування та можливості методу.¹⁴⁹

Якісний контент-аналіз використав О. Куцос у дослідженні «Контент-аналіз визначень поняття «концепт», де проаналізував 150 дефініцій із навчальних та навчально-наукових видань, щоб визначити найбільш поширене тлумачення слова «концепт».¹⁵⁰

Проведений у цій роботі контент-аналіз дає такі кількісні результати: слово «нацисти/нацизм» використовувалося 21 раз, «націоналізм» – 2 рази, «націоналісти» – 8 разів, «ЦУ через океан» – 1 раз, «заокеанські господарі/іноземне управління» – 2 рази, «геноцид» – 3 рази, «неонацизм» – 4 рази, «демлітаризація/денацифікація» – 2 рази, «анти-Росія» – 1 раз, «державний переворот» – 1 раз, «зовнішній контроль» – 1 раз, «фашисти» – 2 рази, «русофобія» – 2 рази, «антифашизм» – 2 рази, «бандерівці» – 4 рази, «неонацисти» – 2 рази, «націонал-соціалізм» – 1 раз, «антипод Росії» – 1 раз.

Контент-аналіз текстів показує, що основні теми зосереджені на критиці українських керівників, їхній залежності від іноземного управління та описі України як нацистської та фашистської держави, як інструменту в геополітичному протистоянні Заходу з Росією.

Тексти мають критичний та саркастичний тон. У них авторами використано метафори для підсилення негативних характеристик українських керівників.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Куцос О. І. Контент-аналіз визначень поняття «Концепт» / О. І. Куцос // Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р., м. Рівне) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – С. 187-191.

Українських керівників описано як таких, що не мають чіткої самоідентифікації, що робить їх слабкими та залежними від зовнішніх впливів.

Основні теми текстів зосереджено на виправданні військових дій Росії в Україні як необхідного захисту від загрози, яку несуть «нацисти», «націоналісти», «неонацисти». Український уряд описано як підконтрольний націоналістичним силам, зокрема НАТО та колективному Заходу, що створює загрозу як для України, так і для Росії. Наголошується на тому, що сила «нацизму» з періоду Другої світової війни переродилася на території України в «русофобію», яку поширюють «бандерівці».

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ ФУНКЦІЇ ІДЕОЛОГЕМ «НАЦИЗМ» І «ФАШИЗМ» В АНТИУКРАЇНСЬКІЙ РИТОРИЦІ СУЧАСНОЇ ВЛАДИ РФ

У цьому розділі описано, які функції виконує антиукраїнська риторика РФ щодо України, ключовою метою якої є побудова репутації України як держави, що підтримує та провадить політику фашизму та нацизму. Своєю чергою це дозволяє РФ говорити про необхідність «денацифікувати» київський «фашистський режим» та «нацистські формування», які нібито здійснювали «геноцид» на території т. зв. ЛНР та ДНР.

Функціями такої риторики є легалізація війни проти України як меседж, насамперед, для міжнародної спільноти, легітимація війни проти України в очах власного населення, дискредитація України на міжнародній арені як суб'єкта міжнародної політики, формування солідарності росіян навколо боротьби зі спільним ворогом, мобілізація росіян, насамперед, військових, на війну проти українців.

4.1 Легалізація агресії РФ проти України

З початком вторгнення РФ в Україну у 2014 році російською пропагандою було вигадано міф про те, що українська Революція гідності, яка призвела до втечі з України тодішнього президента Віктора Януковича та його оточення, була насправді «державним переворотом». За цим міфом насправді було твердження про те, що жителі Криму, півдня та сходу України не підтримали так званий переворот, що призвело до внутрішнього розколу суспільства. Російська пропаганда намагалася цим довести, що ті, хто не підтримав переворот, насправді підтримали владу часів президента Януковича, а інші, за цими твердженнями, були «націоналістами, що захопили владу». Таким чином ще у 2014 році російська пропаганда спробувала розділити українське суспільство на «своїх» та «чужих».

З метою посилити власну переконливість в тому, що серед українців існують «нацисти», російська пропаганда, починаючи з 2014 року, активно перебільшувала вплив національно-патріотичних поглядів на українське суспільство та просувала уявлення про націоналістів як про тих, хто поділяє погляди нацистської Німеччини часів Другої світової війни. У результаті пропагандисти та державні лідери РФ намагалися закріпити думку про те, що українців потрібно позбавити можливості брати участь у війнах, зокрема – «демілітаризувати». Цей наратив про українців як про «нацистів» перетнув межі українського та російського інформаційних просторів.¹⁵¹

Юридичним обґрунтуванням рішення Путіна про проведення спеціальної військової операції було названо звернення до РФ із проханням про допомогу від так званих «народних республік Донбасу» (насправді окупованих РФ ще у 2014 році окремих районів Донецької та Луганської областей). Реакцією на яке, згідно зі статтею 51, част. 7 Статуту ООН, з санкції Ради Федерації Росії та на виконання ратифікованих Федеральними Зборами договорів про дружбу та взаємодопомогу з ДНР та ЛНР і виникло рішення про проведення СВО.

Таким чином президент РФ заявив про юридичну легалізацію війни проти України, називаючи ключовою причиною необхідність звільнити Україну від «неофашистів і нацистів», які несуть загрозу мешканцям так званих ЛНР та ДНР.

Відсилання Путіна до статті 51 Статуту ООН було засуджене юристами різних університетів світу та визнане як некоректне. Роберт Голдман, професор Вашингтонського юридичного коледжу Американського університету, заявив, що це «кричущий приклад порушення центральних принципів світопорядку, а посилання Путіна на статтю 51 Статуту ООН, за допомогою якої він виправдовує військові злочини на території України, професор назвав так: «Якби гвалтівник звинуватив жертву в агресії».¹⁵²

¹⁵¹ «За славних дідів, проти бойових комарів». Як Росія виправдовувала й пояснювала вторгнення в Україну впродовж року повномасштабної війни. detector.media.

¹⁵² Аветисян А., Шахов Д. Россия нарушила ряд международных законов, начал войну в Украине. ГОЛОС АМЕРИКИ.

Своєю чергою американський юрист, член ради з міжнародних відносин Джон Беллінджер вважає, що стаття, яку використав Путін, дозволяє лише одній державі-члену ООН захистити іншу державу-члена ООН. Проте у зверненні Путін наголосив на тому, що РФ іде на допомогу «суверенних» ЛНР та ДНР, які є самопроголошеними та не є і ніколи не були країнами-членами ООН.¹⁵³

Метою СВО Путін у своєму зверненні назвав захист людей, які протягом 8 років «піддавалися знуцанням та геноциду зі сторони київського режиму».¹⁵⁴

До повномасштабного вторгнення РФ в Україну росіяни в своєму інформаційному просторі насаджували наратив про те, що приєднання держав, які колись були у складі СРСР, до НАТО є загрозою національній безпеці самої РФ. Тому курс України на Захід став ще одним каталізатором та способом виправдати військові злочини РФ.

Російська пропаганда використовує інформацію про постачання Україні зброї від НАТО як аргумент того, що РФ воює не лише з «українськими нацистами», а ще й із Заходом, які багато років є ворогами Росії. З початку повномасштабного вторгнення й до сьогодні російська пропаганда та державні лідери лише підживлюють цей наратив для пересічних громадян, щоб виправдати себе та легалізувати війну в Україні.

Зі слів російських пропагандистів, Україна перебуває під «зовнішнім управлінням» країн НАТО та ЄС, які для росіян не є друзями. Відповідно породжується думка про те, що Україна втратила будь-яку суб'єктність на міжнародній арені, тому збройні дії закінчаться лише тоді, коли виграє або програє той, хто керує Україною, – НАТО або ЄС.

Путін додав, що провідні країни НАТО для досягнення своїх власних цілей підтримують в Україні крайніх націоналістів і неонацистів, які, своєю чергою, ніколи не пробачать кримчанам і севастопольцям їхній вільний вибір – возз'єднання з Росією.¹⁵⁵

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

У 2014 році РФ пояснювала анексію Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей захистом населення від нацистів і націоналістів, а у 2024 році, оголошуючи повномасштабне вторгнення в Україну, Володимир Путін назвав «денацифікацію» однією з цілей СВО.

4.2 Делегітимація української влади

Делегітимація влади пов'язується із втратою довіри суспільства до наявної політичної влади.

Антиукраїнська риторика РФ направлена на українську внутрішню політику з метою посіяти недовіру між владою та народом. Оголошуючи СВО 24 лютого 2022 року, Путін звернувся до військовослужбовців Збройних сил України: «Шановні товариші! Ваші батьки, діди, прадіди не для того боролися з нацистами, захищаючи нашу спільну Батьківщину, щоб сьогоднішні неонацисти захопили владу в Україні. Ви давали присягу на вірність українському народу, а не антинародній хунті, яка грабує Україну і знущається з цього народу. Не виконуйте її злочинних наказів. Закликаю вас негайно скласти зброю та йти додому. Пояснюю: всі військовослужбовці української армії, які виконують цю вимогу, зможуть безперешкодно залишити зону бойових дій та повернутися до своїх родин».¹⁵⁶

Своїм зверненням Путін намагався посіяти недовіру до української влади, називаючи її «антинародною хунтою», яка «грабує Україну і знущається зі свого народу». Це створює негативний образ влади й акцентує на її нелегітимності, що може викликати у громадян сумніви щодо правомірності та законності дій влади, що в майбутньому може призвести до негативних наслідків для українського суспільства.

Згадуючи боротьбу проти нацистів і звертаючись до історичної пам'яті українського народу, Путін намагається провести історичну паралель між

¹⁵⁶ Ibid.

нацистами та сучасною українською владою. Це робиться з метою дискредитації нинішніх керівників України, зображуючи їх як продовжувачів ідеології, яка завжди була ворожою для українського народу.

Путін безпосередньо звертається до українських військовослужбовців, наголошуючи на їхній вірності саме народу, а не владі, яку він називає «антинародною хунтою». Це може створити внутрішній конфлікт у військових, ставлячи під сумнів їхню лояльність до командира та Головнокомандувача, що також підриває бойовий дух і здатність військових до ефективної оборони та захисту власних територій.

Пропозиція Путіна скласти зброю та повернутися додому з обіцянкою безпеки є спробою деморалізувати українську армію, зменшити її оборонний потенціал та спонукати військових до дезертирства, що підриває здатність країни до захисту від зовнішньої агресії.

Президент РФ звертався до історичної пам'яті українців як нащадків переможців Другої світової війни, намагаючись переконати українських військових, що влада в Україні толерує фашизм і нацизм, і таким чином досягти делегітимації чинної української влади та отримати лояльність українських військових.

Г. Почепцов пояснює, що апелювання до минулого добре тим, що можливі будь-які його інтерпретації, що дають змогу створити те, що потрібно для легітимації влади в теперішньому.¹⁵⁷

Певні періоди сьогодення змушують владу «підіймати минуле» в сучасність. Так створюється фундамент тієї хиткої будівлі, яка вибудовується в наші дні. Для СРСР це була революція 1917 року, для Росії – це війна 1941–1945. Вони створюють наратив легітимності. Оскільки минуле кероване, а сьогодення – ні. Минуле кероване тому, що ми можемо брати з нього будь-які потрібні нам факти

¹⁵⁷ Почепцов Г. Нестандартное использование информации, позволяющее властям побеждать реальность. detector.media.

і мовчати про інші. Тому минуле (як і далеке майбутнє) є ласими «шматками» для влади.¹⁵⁸

Володимир Путін відкрито ставить під сумнів легітимність президента України Володимира Зеленського.¹⁵⁹

Путін 28 травня 2024 року сказав, що «за попередньою оцінкою, єдиною легітимною владою України залишається парламент і спікер Ради». Він також додав: «За великим рахунком, якби хотіли провести президентські вибори, то треба було б скасувати тоді закон про воєнний стан – і все. І провести вибори. Але не захотіли це робити через низку обставин».¹⁶⁰

Ці заяви є черговою спробою Росії делегітимізувати українську владу та підірвати довіру громадян до президента Зеленського. Звинувачення в нелегітимності українського президента спрямовані на створення розколу в українському суспільстві та зменшення підтримки влади, яка протистоїть російській агресії. Такі заяви можна вважати частиною інформаційної війни, метою якої є дестабілізація ситуації в країні та послаблення її обороноздатності.

Таким чином, делегітимація української влади охоплює не лише прямі звинувачення, але й породження сумнівів щодо правомірності та законності дій уряду. Це відбувається через різні інформаційні канали, зокрема, через заяви високопосадовців Росії, які ставлять під сумнів легітимність українських лідерів. Такі дії спрямовані на послаблення внутрішньої єдності України, що врешті-решт може сприяти досягненню політичних та військових цілей Росії.

Легітимація військової агресії здійснюється у спосіб конструювання певного нарративу, що пояснює політичні дії, ідеї, думки чи заяви, а її кінцева мета полягає в отриманні підтримки або схвалення з боку аудиторії, на яку спрямований легітимаційний дискурс. Як наслідок, певна політична подія перетворюється на прийнятну та нормативну для цієї суспільної групи.¹⁶¹

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Шевченко Д. Легітимація агресії проти України в російському офіційному дискурсі. Стратегічна панорама. 2020. № 1-2. С. 48–57.

4.3 Дискредитація української держави та політики на міжнародній арені

Російська пропаганда щонайменше 20 років називає українців «бандерівцями», «фашистами» та «нацистами». За цими термінами, які так добре знають у Росії через культ Перемоги у Другій світовій війні (або у Великій Вітчизняній війні), стоїть міцний символізм. Нацизм і фашизм – уособлення зла. Називання окремої людини, групи чи цілої нації нацистами або фашистами стає чітким маркером: перед тобою екзистенційний ворог. І тут або ти його – або він тебе.¹⁶²

Наратив, що на чолі української держави – нацистська та фашистська влада, використовується для того, щоб створити розбрат серед членів НАТО, внаслідок чого вони потенційно не зможуть дійти узгодженого рішення щодо допомоги Україні.

Російська пропаганда системно дискредитує Україну на міжнародній арені та запускає інформаційні операції проти військово-політичного керівництва України. Наприклад, такі тези як: «Україна – це створена в США фашистська диктатура, що заповнена нацистами»; «Ціну війни оплачує українське населення, а київські олігархи збагачуються за рахунок величезного неконтрольованого потоку грошей та зброї, що надходять із Заходу»; «Якщо «неонацистський режим» у Києві протримається довго, майбутні покоління будуть виховуватися на фальсифікованих версіях власної історії, вважаючи, що їхні предки ніколи не були частиною російської цивілізації і що Росія завжди була «ворожою» нацією». Єдиний спосіб запобігти «культурному геноциду росіян» і зберегти російську пам'ять в Україні – військова перемога над режимом Майдану» у грудні 2023 року були поширені в італомовних медіа.¹⁶³

¹⁶² Інформаційні операції РФ: як дискредитували Україну в інтернеті у грудні. Укрінформ - актуальні новини України та світу.

¹⁶³ Ibid.

Російський політтехнолог Тимофій Сергійцев у своїй статті «Що Росія має зробити з Україною» запропонував знищити все, що робить українців українцями, а також винищити тих, кого не вдасться зламати та підкорити. Існування України заперечувалося, адже «історія показала неможливість державотворення в Україні».¹⁶⁴ Ця стаття є частиною ширшої російської інформаційної кампанії, яка спрямована на дискредитацію української держави на міжнародній арені.¹⁶⁵

Сергійцев не єдиний, хто виступав за знищення українців та України. Наприклад, заступник голови ради безпеки Росії Дмитро Медведєв піддавав сумніву те, що «через два роки Україна взагалі буде існувати на карті світу».¹⁶⁶ Така риторика підживлює амбіції тих, хто мріє про відновлення Російської імперії, та створює уявлення про неминучість перемоги Росії у війні, адже вона нібито протистоїть «штучно створеній державі».

За допомогою таких заяв Росія намагається дискредитувати Україну, поширюючи два основні меседжі.

По-перше, Росія стверджує, що Україна ніколи не існувала як справжня держава, і це підтверджується історією. По-друге, українців зображують як жорстоких людей, яких можна тільки знищити. Ці меседжі використовуються для виправдання російського вторгнення, яке подається як благородна місія зі звільнення світу від «жахливих українців» та відновлення «історичної справедливості».

Російська пропаганда також активно просуває тези про нібито історичну приналежність деяких українських територій до Росії. На початку повномасштабної війни, у зверненні 23 лютого 2022 року, президент Росії Володимир Путін назвав Україну «Україною імені Володимира Ілліча Леніна», стверджуючи, що вона була створена Радянським Союзом, і що Росія як

¹⁶⁴ Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Заступник голови Радбезу РФ Медведєв припустив, що Україна не «існуватиме» через два роки. Радіо Свобода.

правонаступниця СРСР має право на ці території.¹⁶⁷ Ця риторика використовується для легітимізації захоплення та подальшої анексії українських земель, стверджуючи, що Росія просто повертає «свої» території та захищає росіян, які там проживають.

Мета таких дій та заяв – створити в очах міжнародної спільноти негативний образ України, підірвати її легітимність та підтримку на міжнародній арені. Росія прагне представити себе як захисницю історичної справедливості та спокою, тим самим виправдовуючи свої агресивні дії та намагаючись здобути підтримку з боку інших країн. Маніпулюючи історичними фактами та використовуючи пропаганду, Росія прагне дискредитувати Україну, зображуючи її як неспроможну та нелегітимну державу, що своєю чергою, сприяє досягненню політичних і військових цілей РФ.

4.4 Формування солідарності російського суспільства навколо протидії Україні

У квітні 2023 року вже під час повномасштабної війни РФ проти України російський пропагандист Тигран Кеосаян заявив, що «братами українці, можливо, знову стануть після того, як ми переможемо і будемо їх лікувати», додавши, що росіянам більше не потрібно називати українців «братнім народом», тому що ця фраза «плутає людей».¹⁶⁸

Російська імперія більше двох століть тримала цю штучно сформовану схему з «братніми народами». Усі сторінки українського минулого, які не вписувалися в ці шаблони пропаганди, маргіналізувалися та дискредитувалися чи просто знищувалися.¹⁶⁹ Концепція «братніх народів» мала прив'язати українську історію до російської та заперечити право українців і білорусів на власний

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Українці вже не брати, а вороги: чоловік Симоньян зруйнував головний міф роспропаганди. UAінформ

¹⁶⁹ Києво-Могилянська академія. "The Fall of the Pan-Russian Utopia (Крах загальноросійської утопії)". YouTube, 1 вересня 2023.

історичний вибір, вкарбовуючи росіян як титульну націю, яка має право розпоряджатися долею та цивілізаційним вибором «братніх народів».¹⁷⁰

Термін «братній народ» більшість росіян використовують на позначення родинних зв'язків, де українці – брати, але молодші та провінційні, які зрадили свій братній (російський) народ, обравши західний курс розвитку – тут відбувається зміщення «вікна Овертона», й українці з братів перетворюються на екзистенційних ворогів.¹⁷¹

Модель «вікно Овертона» розкриває діапазон ідей, які суспільство готове розглянути та прийняти, а також показує, як ці ідеї впливають на політику. Вона описує, що політичні лідери підтримують лише ті політичні рішення, які не зменшать їхніх шансів на виборах. Тому вони ведуть політику, що відповідає очікуванням виборців – ця політика вписується у «вікно Овертона». Підтримуючи непопулярні ідеї, політичні лідери ризикують втратити підтримку громадськості – ці ідеї перебувають поза межами «вікна Овертона». «Вікно Овертона» може змінюватися: розширюючи або обмежуючи кількість прийнятних ідей, при цьому мінімізуючи ризик втрати підтримки виборців.¹⁷²

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке росіяни називають СВО, в лютому 2022 року підтримали 68% населення РФ, за даними на листопад 2023 року – 74% росіян.¹⁷³

Політична модель в РФ цілком відповідає описаній Карлом Шміттом, де суверен-лідер – президент РФ Володимир Путін, який понад двадцять років очолює РФ. Суверенітет пов'язаний з ворожими акторами, які своїм існуванням визначають, що влада є суверенна. Ворожими акторами є колективний Захід та Україна як країна, яка перебуває під впливом колективного Заходу, а українці є зрадниками.

¹⁷⁰ Плохій, Сергій. Походження словенських націй. 2006.

¹⁷¹ Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов.

Ізборник

¹⁷² By Nathan J. Russell. An Introduction to the Overton Window of Political Possibilities.

¹⁷³ Ibid.

Концепція «друг-ворог» Карла Шмітта», описана в 1927 році у роботі «Поняття політичного», є ключовою для розуміння політичних протистоянь.¹⁷⁴

Карл Шмітт вважав, що політичне є там і тоді, де і коли має місце публічне протистояння великих груп, розділених за принципом «друг-ворог». Ворог – це саме політичний ворог, а не особистий ворог людини. Це ворог групи, з якою людина себе ідентифікує та до якої належить – публічний ворог великої групи людей. Виокремлення ворогів і формування союзів цікавить політичного актора набагато більше, ніж абстрактні цінності чи ідеали. Ворог – це той, кого треба вбити, той, кому ми екзистенційно протистоїмо. Збройне протистояння, яке вимагає, щоб людина вбивала та була готовою, що вб'ють її. За Шміттом, друзі – це ті, хто разом з тобою борються проти ворога твого народу.

А справжня політика – це зовнішня політика, для ефективності якої в середині держави має бути мир та єдність усіх громадян і не повинно бути політичної конкуренції. Доки є протистояння зовнішньому ворогу, то, на думку Шмітта, неможливі жодні внутрішньополітичні, зокрема, опозиційні процеси. Суверенітет є виявом абсолютної влади, яка має бути в руках одного органу або суверена.¹⁷⁵

Концепція «друг-ворог» спрощує сприйняття широкими масами зовнішнього світу, надаючи можливість розрізнити друзів – держави або союзи, з якими є співпраця, і ворогів – держави або сили, що загрожують національним інтересам. Це допомагає розпочати мобілізацію та залучення громадської підтримки шляхом створення реального або уявного ворога. Концепція «друг-ворог» може слугувати політичним виправданням втручання у справи інших держав. Саме це і відбувається на прикладі війни РФ в Україні.

17 грудня 2023 року на XXI з'їзді партії «Єдина Росія» заступник голови Ради безпеки РФ та голова «Єдиної Росії» Д. Медведєв заявив: «Ми даємо жорсткий опір неонацистським силам київського режиму та тим, хто стоїть за ними, так

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Стандратюк Д. Особливості концептуального осмислення політичного в теоретичному підході Карла Шмітта. Вісник Львівського університету . 2018. С. 379-385.

званий Захід. З їхнім військовим арсеналом, фінансовою могутністю і бажанням підкорити весь світ, фактично змусити світ жити за так званими англосаксонськими правилами. В рамках СВО, як і 80 років тому під час Великої Вітчизняної війни, ми боремося з небезпечним, до краю цинічним і жорстоким ворогом».

Медведев порівнює російсько-українську війну з Великою Вітчизняною війною. Мобілізація народних мас відбувається за допомогою використання історичного нарративу про боротьбу з фашизмом та акцентування на необхідності активного відстоювання колишніх перемог і національних інтересів у послідовній боротьбі проти фашистів, як тепер у РФ називають українців.

Використання таких прикладів, як «неонацистські сили» та «жорстокий ворог», підсилює цинізм і небезпеку, які потенційно несуть ворожі сили, сприяючи мобілізації суспільства.

Отже, російська політична еліта використовує негативну риторичну, поляризацію та історичний контекст, щоб закріпити образ ворога у свідомості громадськості та легітимізувати вбивства українців. Шмітт це описав як те, що справжня політика не може існувати без сприйняття існування інших, що визначені як ворог.

Прикладом використання вищезазначеної концепції Росією стало формування усвідомлення загрози з боку Заходу та необхідності оборонної мобілізації. Російське суспільство активно підтримує політику влади й сприймає себе як потенційну жертву агресивної політики Заходу.

Україну зображено як ворога, який загрожує російській національній безпеці. Це сприяє підтримці воєнної кампанії та опозиції до будь-якої критики російської політики в Україні серед населення РФ, а також зміцненню влади, яка є уособленням захисту народу від нацистів та фашистів.

4.5 Мобілізація російських військових та цивільних

Риторика про наявність в Україні фашистів та нацистів є необхідною для мобілізації російських військових на війну проти України. У зверненні про часткову мобілізацію від 21 вересня 2022 року Путін заявив про плани Заходу «розчленувати Росію та посіяти русофобію». За його словами, «український народ перетворили в гарматне м'ясо» і відправили на війну з Росією. При цьому він не уточнив, що саме Росія почала «спеціальну військову операцію» проти України 24 лютого.¹⁷⁶

Президент Росії постійно наголошує, що треба допомогти людям з Донбасу і «звільнити ці території». Але в умовах, коли «Україну постійно накачують зброєю», а переговорів немає, потрібні певні рішення. Саме тому російський президент за пропозицією Міноборони РФ прийняв рішення про часткову мобілізацію.¹⁷⁷

За його словами, до армії будуть призивати військових запасу та тих, хто має військовий досвід і спеціальності. Вони пройдуть додаткову підготовку. Всі мобілізовані, за словами російського президента, отримають ті ж права, статус і виплати, як і російські військові-контрактники.¹⁷⁸

Мобілізаційна риторика РФ має кілька цілей:

- Представляючи українців як нацистів, російська пропаганда створювала образ ворога, проти якого варто боротися. Це мотивувало як військових, так і цивільних до участі у війні та підтримки агресивних дій Росії проти України.
- Риторика про боротьбу з нацизмом використовувалася для виправдання вторгнення в Україну як благородної місії. Це сприяло формуванню позитивного ставлення до війни серед російського населення.
- Повідомлення про неминучість війни зі «світовими фашистами» сприяли мобілізації військових та цивільних, які бачили

¹⁷⁶ Путин объявил частичную мобилизацию в России, 2022. YouTube.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

у цій війні боротьбу за справедливість і захист своєї країни від уявного ворога.

Успішна антиукраїнська риторика керівництва сучасної РФ проявляється в тому, що більшість росіян підтримує війну проти України.

Національний центр дослідження громадської думки Чиказького університету (NORC) опублікував результати опитування щодо підтримки дій РФ на території України. Виявилось, що 63% росіян підтримують керівництво РФ та війну. 64% росіян вважають війну Росії проти України цивілізаційною боротьбою між РФ та Заходом. Серед тих, хто підтримує війну, 19% основним обґрунтуванням називають захист країни від США та НАТО. Водночас 94% опитаних відчують принаймні помірний рівень гордості за свою російську ідентичність, а 62% вважають, що до Росії несправедливо ставляться на міжнародній арені.¹⁷⁹

З проведеного опитування можна зробити висновок, що більшість росіян підтримує мобілізацію, оскільки довіряє керівництву РФ та готова боротися за його ідеї.

РФ намагається юридично обґрунтувати свої військові дії на сході України, спираючись на звернення до територіальних підрозділів, які контролюються нею з початку конфлікту. Проте такий аргумент не має легальної сили, оскільки зазначені території були окуповані ще в 2014 році, а зайняття чужої території як таке не може бути підставою для її подальшої легалізації. Крім того, російська влада використовує терміни «неонацисти» та «націоналісти» для виправдання своїх дій, але це неправдиві та маніпулятивні твердження.

Російська пропаганда спрямована на створення негативного образу української влади та підриє довіри до неї у власного народу. Це робиться через апеляцію до історичної пам'яті та спроби переконати українських військовослужбовців, що вони борються проти «неонацистської хунти».

Таким чином, через систематичне використання пропагандистських наративів про нацистів в Україні Росія змогла ефективно мобілізувати своїх військових та

¹⁷⁹ New Survey Finds Most Russians See Ukrainian War as Defense Against West | NORC at the University of Chicago. NORC at the University of Chicago | Research You Can Trust.

цивільних на підтримку війни, виправдовуючи свої дії боротьбою проти уявної загрози нацизму та фашизму.

ВИСНОВКИ

Застосування ідеологем «нацизм» і «фашизм» у сучасній антиукраїнській риториці російської влади слугує РФ ключовим інструментом формування зовнішньої політики щодо України після Революції гідності. Ця політика базується на запереченні історичних фактів та запереченні існування української нації – мовляв, українці та росіяни є одним народом, тобто українців не існує як окремої нації. Мета цієї риторики полягає в тому, щоб зміцнювати ідею, що Україна є «штучною країною», створеною Леніним, а геополітичний рух України в бік Заходу є лише інструментом для послаблення та знищення РФ.

Пропаганда РФ розглядає Україну як неспроможну державу, яка перебуває під зовнішнім керівництвом західних країн. Додатково РФ використовує такі інструменти, як переосмислення термінів та конструювання понять. Росія нормалізує термін «геноцид», поширюючи його серед широкої аудиторії перед повномасштабним вторгненням. Термін використовується у фальсифікованому контексті – нібито на території України відбувається геноцид російськомовного населення.

Ототожнення нацизму, фашизму та націоналізму в антиукраїнській політичній риториці РФ є яскравим прикладом використання ідеологічних термінів для досягнення політичних цілей. Важливою стратегією деконструкції цієї риторики стає критика тотожності цих ідеологій, політичних режимів і форм державного устрою.

У контексті війни проти України РФ використовує антиукраїнську риторику, щоб виправдати свої військові дії на території сусідньої країни. Росія ставить український націоналізм на рівень нацизму та фашизму, щоб засудити будь-яку спробу українського народу визначити свою державність та ідентичність. Ця риторика не тільки дискредитує українську боротьбу за незалежність, але й створює підґрунтя для виправдання військової агресії РФ.

Важливо висвітлювати різницю між ідеологіями нацизму, фашизму та націоналізмом. Використання цих термінів в антиукраїнській риториці РФ є зловживанням ідеологічними поняттями з метою дискредитації супротивника та виправдання своїх дій.

Політичний дискурс є складною формою комунікативної діяльності, яка відбувається через усні, писемні та паралінгвальні засоби в межах конкретного каналу спілкування. Він регулюється стратегіями та тактиками учасників і є синтезом когнітивних, мовних та позамовних чинників, що формують різноманітні мовленнєві жанри.

В політичному дискурсі, за Мішелем Фуко, відображаються спрямовані зусилля політиків у взаємодії з різними суспільними групами в певному часовому контексті. Це засіб впливу на громадську думку, формування політичних настроїв та ідеології для досягнення політичних цілей. Політичний дискурс може бути використаний для переконання громадян, мобілізації суспільства та виявлення політичних позицій та конфліктів.

Створення образу ворога є одним з ефективних методів політичного дискурсу, оскільки це сприяє об'єднанню суспільства за певним політичним порядком денним. Відсутність ворога може ускладнити завоювання та збереження влади, як зауважує Мадлен Олбрайт.

Політичний дискурс відображає зусилля політичних лідерів у взаємодії з різними суспільними групами та формується під впливом політичного контексту. Він є засобом регулювання та формування стосунків у суспільстві.

Дослідження політичного дискурсу дозволяє розкривати його норми, схеми та правила, а також використовувати різноманітні комунікативні прийоми. Соціальна роль політичного дискурсу полягає в переконанні громадян у необхідності певних дій та утвердженні політичної ідеології.

На думку теоретиків дискурсу, таких як Ерік Лакло та Шанталь Муфф, соціальна реальність існує лише в межах дискурсу, і будь-яке явище отримує значення та вплив на суспільство лише через його інтерпретацію та включення до дискурсивного простору.

Проведений дискурс-аналіз заяв і промов політичних лідерів сучасної РФ дав змогу виокремити ключові наративи та вживання слів «фашизм», «нацизм», «геноцид», ототожнення нацизму та націоналізму в антиукраїнській риторичній РФ.

Якісний контент-аналіз текстів показав, що серед основних тем: критика українських керівників та їхньої залежності від іноземного впливу. Також у текстах відображено Україну як інструмент у геополітичному протистоянні з Росією. Вони характеризуються критичним та саркастичним тоном з використанням метафор для підсилення негативних характеристик українських керівників.

Основні теми текстів зосереджені на виправданні дій Росії в Україні як захисту від загрози з боку «нацистів», «націоналістів», «неонацистів». Український уряд описується як підконтрольний націоналістичним силам, що створює загрозу як для України, так і для Росії. Також наголошується на тому, що «нацизм» переродився в «русофобію», яку поширюють «бандерівці».

Російська пропаганда створює негативний образ України на міжнародній політичній арені. Це робиться для того, щоб викликати розбрат серед міжнародних партнерів України та ускладнити отримання підтримки для України. Ця стратегія використовується для дискредитації української влади та схвалення військових дій РФ проти України, а також формує ворожий образ України та мобілізує російське суспільство для підтримки військової кампанії РФ. Використовуючи історичний нарратив про боротьбу з нацизмом та фашизмом, Росія мобілізує своє населення і створює уявлення про Україну як про країну, що несе загрозу національній безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар В. С., Допіра М. А. Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення. Наукові записки. 2007. Т. 70. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9854b656-43db-4aa8-b727-8b870e453830/content>
2. Белкін Л. М., Юринець Ю. Л., Сопілко І. М. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. Юридичний вісник. 2022. Т. 3, № 64. С. 87–94. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/download/16894/24199>.
3. Від «знищити нацистів» до «знищити українство»: як змінилася кремлівська пропаганда за два місяці війни. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/vid-znishhiti-natsistiv-do-znishhiti-ukrayinstvo-yak-zminilasya-kremlivska-propaganda-za-dva-misyatsi-vijni/>
4. Гінда В. Хто такі «бандерівці». Ukrline. URL: <https://ukrline.info/2022/10/19/strong-khto-taki-banderivtsi-strong/>
5. Горлач П. Кількість згадок про "нацизм" в Україні у російських ЗМІ зроста після початку повномасштабного вторгнення. Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/257223-kilkist-zgadok-pro-nacizm-v-ukraini-u-ros-zmi-zbilsilas-pisla-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna/>
6. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. Вип. 2 (16). С. 116–124.
7. Дмитрук М. Модифікація воєнного дискурсу в соціальній мережі Instagram протягом першого місяця російсько-українській війни. DSpace Repository : Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/121e7289-3cd6-42e7-858c-0e393d65ab52/content>

8. Енн Еплбаум: Путін пропонує лише продовження війни - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62796829>

9. «За славних дідів, проти бойових комарів». Як Росія виправдовувала й пояснювала вторгнення в Україну впродовж року повномасштабної війни. detector.media. URL: <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/208318/2023-02-24-za-slavnykh-didiv-proty-boyovykh-komariv-yak-rosiya-vypravdovuvala-y-poyasnyuvala-vtorgnennya-v-ukrainu-vprodovzh-roku-povnomasshtabnoi-viyny/>

10. Заступник голови Радбезу РФ Медведєв припустив, що Україна не «існуватиме» через два роки. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-medvedev-ukraina/31899313.html>.

11. Заяць А. В. «Аналіз дослідження політичного дискурсу», Національний університет «Львівська політехніка», кафедра систем автоматизованого проектування, 2012. – С. 200-209.

12. Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика : навч. посіб. / Мар'яна Шаповал. – К. : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2013. – 167 с.

13. Інформаційні операції РФ: як дискредитували Україну в інтернеті у грудні. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3651143-informacijni-operacii-rf-ak-diskredituvali-ukrainu-v-interneti-u-grudni.html>

14. Києво-Могилянська академія. "The Fall of the Pan-Russian Utopia (Крах загальноросійської утопії)". YouTube, 1 вересня 2023. Відео, 2:01:53. https://www.youtube.com/watch?v=zh8cU3NmN_o.

15. Кириченко І. «Ватники»: хто вони – люди, які й досі симпатизують росії. Останні та актуальні новини України та світу, новини дня онлайн - Головна сторінка - - Україна Молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3819/188/169151/> (дата звернення: 18.05.2024).

16. Короткий оксфордський політичний словник. 2-ге вид. Київ : Основи, 2006. 789 с.

17. Косвінцев О. Фашизм в Росії і Україні: схожість та відмінність. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/fashizm_v_rosiyi_i_ukrayini_shozhist_ta_vidminnist_n1285595
18. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичність, ідеології, владні стосунки. Київ : Критика,
19. Куцос О. І. Контент-аналіз визначень поняття «Концепт» / О. І. Куцос // Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р., м. Рівне) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – С. 187-191.
20. Лаку-Лабарт Ф., Ж. Нансі. Нацистський міф. Україна : Книжк. майстер., 2002. 90 с.
21. Лозовий В., Яворська Г. «Денацифікація» України в російській пропагандистській війні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/denatsyifikatsiya-ukrayiny-v-rosiyskiy-propahandystskiy-viyni>
22. Лосев І. Націоналізм і нацизм: безпідставне ототожнення. Газета "День". URL: <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/natsionalizm-i-natsyzm-bezpidstavne-ototozhnennya>.
23. Матвієнко І. Автор, текст, дискурс: філософські розвідки Мішеля Фуко. Multiversum. Philosophical almanac. 2018. № 3-4. С. 81–86. URL: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2016.3-4.08>
24. Матковська О. Орвелівська ново мова та сучасний дискурс. Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. 2012. С. 185–188.
25. Метонімія // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ : ВЦ «Академія», 2007. — Т. 2 : М — Я. — С. 38-39.
26. Міщук І. Як українці стали нацистами у російській пропаганді, або Чи націоналізм = нацизм?. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/33399/2023-11-06-yak-ukraintsistaly-natsystamy-u-rosiyskiy-propagandi-abo-chy-natsionalizm-natsyzm/>

27. Називай агресію «захистом»: принципи інформаційної війни проти України [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2014. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25293307.html>.
28. Націоналізм. Енциклопедія Сучасної України ЕСУ. URL: <https://esu.com.ua/article-71080>
29. Орвелл Дж. 1984 / пер. з англ. В. Шовкун. Київ : Вид-во Жупанського, 2015. 282 с.
30. Основна інформація про Голокост. Holocaust Encyclopedia | United States Holocaust Memorial Museum. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/introduction-to-the-holocaust>
31. Павлуцька, В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. № 39. С. 218-221.
32. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Ізозборник [сайт]: URL: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt.htm>
33. Половинчак Ю. Мобілізаційний та маніпулятивний потенціал дис курсу соціальних медіа в перехідному суспільстві. 2021//http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1083
34. Почепцов Г. Є в комунікації початок, нема в комунікації кінця... detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/224119/2024-03-13-ie-v-komunikatsii-rochatok-nema-v-komunikatsii-kintsya/>
35. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Києво-Могилянська акад., 2015. 497 с.
36. Плохій, Сергій. Походження словенських націй. 2006.
37. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Київ : Книжк. клуб "Клуб сімейн. дозвілля", 2019. 512 с.
38. Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. Книжк. клуб "Клуб Сімейн. Дозвілля", 2023. 400 с.
39. Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас [Електронний ресурс]. – Режим

доступу://http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/.../Visnyk32_P3_01_Grycenko.pdf.

40. Прокоф'єв, Д.М. (2000). Інформаційна війна та інформаційна злочинність. Вісник Запорізького юридичного інституту, 1, 288-307.

41. Путін поставив під сумнів легітимність президента Зеленського - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0jj1jx7lx7o>

42. РБК-Україна. Путин все еще уверен, что российских войск в Украине нет. РБК-Украина. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/putin-eshche-uveren-rossiyskih-voysk-ukraine-1429182325.html>

43. Свобода Р. Як у Росії набирають чоловіків для війни проти України без оголошення мобілізації (розслідування). Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-rosiya-mobilizuye-lyudey-dlya-viyny-proty-ukrayiny/32948781.html>

44. Сергій Плохій. Утрачене царство: Україна та пошук російських кордонів. Historians.in.ua Інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні і світі. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/2300-sergij-plokhij-utrachene-tsarstvo-ukrajina-ta->

45. Стаднік А. Г. Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку. Грані. 2016. С. 111–115. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/340/346/>.

46. Стандратюк Д. Особливості концептуального осмислення політичного в теоретичному підході Карла Шмітта. Вісник Львівського університету . 2018. С. 379-385.

47. Становлення і розвиток української державності : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, МАУП, 27 жовт. 2006 р. Київ : Вид. дім "Персонал", 2008. 408 с.

48. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г.

Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. — Київ : Ваіте, 2018. — С. 118. — ISBN 978-617-7627-10-3.)

49. Троп // Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. — Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. — Т. 6: Т—Я. — С. 305-316.

50. Україна та проект «русского мира» : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. — К. : НІСД, 2014. — 80 с. — (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 1).

51. Українці вже не брати, а вороги: чоловік Симоньян зруйнував головний міф роспропаганди. UAінформ [сайт]: URL: <https://uainfo.org/blognews/1681576560-ukrayintsi-vzhe-ne-brati-a-vorogi-cholovik-simonyan-zruynuvav.html>

52. Хто такі «бандерівці» і чому їх так боїться Росія? - Geneva Solutions. Geneva Solutions. URL: <https://genevasolutions.news/ukraine-stories/хто-такі-бандерівці-і-чому-їх-так-боїться-росія>

53. Цюпин Б. Чому президент США Трамп називає себе націоналістом, а президент Франції Макрон націоналізм засуджує?. VOA. URL: <https://www.holosameryku.com/a/nationalism-trump-macron/4654525.html>.

54. Челяк О. Третя світова війна – це головний біль у Вашингтоні: історик Сергій Плохій про перемогу України та розпад Росії. Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/741387-treta-svitova-vijna-ce-golovnij-bil-u-vasingtoni-istorik-sergij-plohiy-pro-peremogu-ukraini-ta-rozpad-rosii/>

55. Шевченко Д. Легітимація агресії проти України в російському офіційному дискурсі. Стратегічна панорама. 2020. № 1-2. С. 48–57.

56. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2013. № 1. С. 263–269.

57. Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці. Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 2022. 25 с.

58. Як змінюється антиукраїнська риторика рф | Центр протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації | Головна сторінка. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yak-zminuyetsya-antyukrayinska-rytoryka-rf/>

59. Аветисян А., Шахов Д. Россия нарушила ряд международных законов, начав войну в Украине. ГОЛОС АМЕРИКИ. URL: <https://www.golosameriki.com/a/experts-on-war-in-ukraine/6463654.html>

60. Большая пресс-конференция Владимира Путина. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67438>

61. «Борьба должна быть бескомпромиссной»: о чем говорил Шойгу на I Международном антифашистском конгрессе. Телеканал «Звезда». URL: <https://m.tvzvezda.ru/news/20228201324-InvS6.html>

62. В США назвали главный страх Зеленского. Известия. URL: <https://iz.ru/1450735/2023-01-04/v-ssha-nazvali-glavnyi-strakh-zelenskogo>

63. В США отметили, что РФ постепенно добивается прогресса в боевых действиях под Артемовском. ТАСС. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/16741805>

64. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

65. Владимир М., Анатолий Т. История. История России. 1945 год – начало XXI века. 11 класс. Базовый уровень. : Учебник. 2024. 448 с.

66. Дмитрий Медведев. Telegram. URL: https://t.me/medvedev_telegram/34

67. Дмитрий Медведев. Telegram. URL: https://t.me/medvedev_telegram/390

68. Замминистра обороны РФ Александр Фомин выступил перед участниками научно-практической конференции. Министерство обороны Российской Федерации. URL: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12476474@egNews

69. Какая Украина нам не нужна. РИА Новости. URL: <https://ria.ru/20210410/ukraina-1727604795.html>

70. Обращение Президента Российской Федерации. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>

71. Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. Коммерсантъ. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>

72. Почепцов Г. Нестандартное использование информации, позволяющее властям побеждать реальность. detector.media. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/173271/2019-12-15-nestandartnoe-yspolzovanye-unformatsyyu-pozvolyayushchee-vlastyam-pobezhdad-realnost>

73. Путин выступил с экстренным обращением к гражданам России. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/24/02/2022/6216f1dc9a79474b7aa1d455>

74. Путин заявил, что бандеровцы и коллаборанты на Украине уничтожили 1,5 млн евреев. ТАСС. URL: <https://tass.ru/politika/18661207>

75. Путин заявил, что США используют Украину как таран против РФ. m24.ru. URL: <https://www.m24.ru/news/politika/26102022/515260>

76. Путин заявил, что обещания Запада не расширять НАТО обернулись грязным обманом - Газета.Ru | Новости. Газета.Ru. URL: <https://www.gazeta.ru/politics/news/2022/09/30/18689353.shtml>

77. Путин назвал Украину исторически искусственным государством. Телеканал «Звезда». URL: <https://tvzvezda.ru/news/202210271825-znP2q.html>

78. Путин объявил частичную мобилизацию в России, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=k9BRisSBEBU>

79. Попов Е. Украинский нацизм в наши дни: источники происхождения и идейно-политическая типология. Министерство иностранных дел Российской Федерации. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/istoricheskie_materialy/1920326/

80. Русофобия и неонацизм стали нормой на Украине и в Прибалтике, заявил Путин. РИА Новости. URL: <https://ria.ru/20230905/rusofobiya-1894317259.html>

81. "Специальная военная операция: год спустя". ВЦИОМ. Новости. URL: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operaciya-god-spustja>.

82. ФОКУС Р. Биологическое оружие США и разгул "нацизма": Путин на саммите ОДКБ вспомнил об Украине. ФОКУС. URL: <https://focus.ua/amp/world/515727-biologicheskoe-oruzhie-ssha-i-razgul-nacizma-putin-na-sammite-odkb-vspomnil-ob-ukraine>

83. Хроники российского нацизма. Депутат госдумы журавлев призывает убить 2 миллиона украинцев, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OxkNm2SEsrw>

84. Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости. URL: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

85. Albright M. Fascism: A Warning. HarperCollins Publishers Limited, 2018.

86. BBC Ukrainian. BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2005/04/printable/050425_putin_rus

87. By Nathan J. Russell. An Introduction to the Overton Window of Political Possibilities. URL: <https://www.mackinac.org/OvertonWindow>

88. Brubaker, Rogers, 'Myths and Misconceptions in the Study of Nationalism', in Margaret Moore (ed.), National Self-Determination and Secession (Oxford, 1998; online edn, Oxford Academic, 1 Nov. 2003),

89. Farmer, Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols, and Ideology in Soviet Nationalities Policy, 7.

90. Gee, D. B. (1990). The Impact of Students' Preferred Learning Style Variables in a Distance Education Course: A Case Study. Unpublished Research/Technical Report, Texas Technical University. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED358836.pdf>

91. Juan J. Linz, "Some Notes Toward a Comparative Study of Fascism in Sociological Historical Perspective", in Walter Laqueur, ed., Fascism: A Reader's Guide (Berkeley: University of California Press, 1976), pp. 12-13.

92. Hannah A. The origins of totalitarianism. New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1976. 527 p.

93. Heavy fighting likely to persist for Ukrainian-held Bakhmut -U.S. official. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/heavy-fighting-likely-persist-ukrainian-held-bakhmut-us-official-2023-01-04/>
94. Kedourie, Nationalism, 90–91
95. Kibrik, A.A. Cognitive Discourse Analysis: Local Discourse Structure / A.A. Kibrik // 1994. — P. 126.
96. Krause P. Carl Schmitt’s “Concept of the Political”: The Friend-Enemy Distinction. URL: <https://minervawisdom.com/2020/03/30/carl-schmitts-concept-of-the-political-the-friend-enemy-distinction/>
97. Lasswell H. Propaganda Technique in the World War. — N. Y., 1927.
98. Lombard M., Snyder-Duch J., Bracken C. C. Content Analysis in Mass Communication: Assessment and Reporting of Intercoder Reliability. Human Communication Research. 2002. T. 62. № 4. C. 587–604. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2002.tb00826.x>
99. Marianne Jorgensen. Discourse Analysis as Theory and Method / Marianne Jorgensen, Louise J. Phillips. – London: SAGE Publications, 2002. – C. 25
100. MOTYL A. J. Is Putin’s Russia a Nazi state?. The Hill. URL: <https://thehill.com/opinion/international/4521958-is-putins-russia-a-nazi-state/>
101. Mussolini B. La mia vita. Milano : Rizzoli, 1983. 216 p
102. New Survey Finds Most Russians See Ukrainian War as Defense Against West | NORC at the University of Chicago. NORC at the University of Chicago | Research You Can Trust. URL: <https://www.norc.org/research/library/new-survey-finds-most-russians-see-ukrainian-war-as-defense-against-west.html>
103. Norman Fairclough. A dialectical-relational approach to critical discourse analysis in social research / Norman Fairclough // Methods of Critical Discourse Studies, 3rd edition / Norman Fairclough., 2015. – C. 86–109.
104. Post-Structuralism. ScienceDirect, Journals & Books. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/post-structuralism>
105. Roger N McDermott, Charles K. Bartles. Defining the “Special Military Operation” (англ.). NATO Defense College.

106. Smart C. How the Russian Media Spread False Claims About Ukrainian Nazis (Published 2022). The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/07/02/world/europe/ukraine-nazis-russia-media.html>

107. Snyder T. Russia's genocide handbook. Thinking about... | Timothy Snyder | Substack. URL: <https://snyder.substack.com/p/russias-genocide-handbook?s=r>

108. View of The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media: Post-Crimea Dynamics | Global Journal of Human-Social Science. Global Journal of Human-Social Science. URL: https://socialscienceresearch.org/index.php/GJHSS/article/view/3947/1-The-Collective-West_html

109. Wodak R. The discourse-historical approach / R. Wodak // Methods of Critical Discourse Analysis / ed. by R. Wodak, M. Meyer. – London: Thousands Oaks, 2001. – P. 63-94 .

110. x.com. X (formerly Twitter). URL: <https://x.com/profwolff/status/1610471204548132866?cxt=HHwWhICyweTBxdksAAA>

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: Антиукраїнська нацистська фашистська риторика в політичному дискурсі сучасної РФ

Студентка: Рошук Катерина Сергіївна

Рік навчання, факультет: 2 рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: Амельченко Наталія Анатоліївна, кандидат філософських наук, доцент.

Рецензент:

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи:

У роботі розкрито сучасну політичну риторичну російської влади як інструмент боротьби проти державності України. Розрізнено поняття «нацизм», «фашизм» і «націоналізм», що ототожнюються в офіційному дискурсі РФ. Визначено ключові поняття та алгоритм дискурс-аналізу. Проведено дискурс-аналіз та контент-аналіз промов та заяв політичних лідерів РФ. Визначено вплив риторики РФ на політику щодо України. Розкрито політичні функції риторики про нацистський та фашистський характер української влади у сучасній політиці РФ щодо України.